

A black and white photograph of a massive crowd of people gathered in front of a building. The building has a large sign on its roof that reads "STOCZNIĄ GDAŃSKA" and "KATELINA". The crowd is dense and fills the foreground and middle ground. The image has a red overlay at the bottom.

STOCZNIĄ GDAŃSKA
KATELINA

NIE
po drodze nam
z przeciwnikami
socjalizmu!

We go separate ways with the opponents of socialism!

WYSTAWA PRZYGOTOWANA PRZEZ

THE EXHIBITION IS PREPARED BY

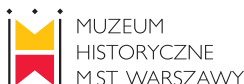
Dom Spotkań z Historią

00–324 Warszawa, ul. Karowa 20, tel. (022) 826 51 95
www.dsh.waw.pl, e-mail: dsh@dsh.waw.pl

Archiwum Państwowe m.st. Warszawy

00–270 Warszawa, ul. Krzywe Koło 7, tel. (022) 831 18 03
www.warszawa.ap.gov.pl, e-mail: archiwum@warszawa.ap.gov.pl

Muzeum Historyczne m.st. Warszawy

00–272 Warszawa, ul. Rynek Starego Miasta 28, tel. (022) 635 16 25
www.mhw.pl, e-mail: sekretariat@mhw.pl

Muzeum Woli – oddział Muzeum Historycznego m.st. Warszawy

00–810 Warszawa, ul. Srebrna 12, tel. (022) 624 38 79
www.muzeumwoli.mhw.pl, e-mail: muzeumwoli@poczta.onet.pl

Stołeczna Estradę

00–683 Warszawa, ul. Marszałkowska 77/79, tel. (022) 849 32 86
www.estrada.com.pl, e-mail: estrada@estrada.com.pl

MATERIAŁY ARCHIWALNE ZE ZBIORÓW

THE ARCHIVE MATERIALS FROM COLLECTIONS

Archiwum Akt Nowych, 02–103 Warszawa, ul. Hankiewiczza 1

Archiwum Państwowego w Gdańsku, 80–958 Gdańsk, ul. Wały Piastowskie 5

Archiwum Państwowego m.st. Warszawy, 00–270 Warszawa, ul. Krzywe Koło 7

Muzeum Woli – oddział Muzeum Historycznego m.st. Warszawy, 00-810 Warszawa, ul. Srebrna 12

Muzeum Niepodległości, 00–240 Warszawa, al. Solidarności 62

Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu, 26–610 Radom, ul. Rynek 11

Narodowego Archiwum Cyfrowego, 02–103 Warszawa, ul. Hankiewiczza 1

Polskiej Agencji Prasowej, 00–502 Warszawa, ul. Bracka 6/8

Archiwum Państwowego w Gdańsku, 80–958 Gdańsk, ul. Wały Piastowskie 5

Archiwum Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, 80–855 Gdańsk, ul. Wały Piastowskie 24

Komisji Zakładowej nr 227 Politechniki Warszawskiej NSZZ „Solidarność” Regionu Mazowsze,
00–661 Warszawa, pl. Politechniki 1

Międzyzakładowej Komisji Związkowej MZA i TW NSZZ „Solidarność”, 01–106 Warszawa, ul. Redutowa 27
Regionu Mazowsze „Solidarność”, 01–201 Warszawa, ul Wolska 47

Osób prywatnych: Danuty Bolikowskiej, Waldemara Dublińskiego

ARCHIWUM PAŃSTWOWE M.ST. WARSZAWY
MUZEUM HISTORYCZNE M.ST. WARSZAWY
MUZEUM WOLI — ODDZIAŁ MUZEUM HISTORYCZNEGO M.ST. WARSZAWY
DOM SPOTKAŃ Z HISTORIA

NIE po drodze nam
NIE z przeciwnikami socjalizmu!

WE go separate ways with
WE the opponents of socialism!

1939 1989 2009

WARSZAWA 2009

Scenariusz, komisariat, teksty / Exhibit plan, curator, texts

Maria Ejchman, Violetta Urbaniak

Współpraca / Collaboration

Anna Belka, Ryszard Wojtkowski

Wanda Bieńkowska, Władysław Horst, Tomasz Jabłoński

Joanna Aderek-Wiśniewska, Renata Jankowska

Projekt plastyczny wystawy / Graphic design

Alicja Ilgiewicz

Redakcja / Editing

Violetta Urbaniak

Tłumaczenie / Translation

Jan Dąbrowski

Przygotowanie do druku / Setup

Elżbieta Wiśniewska

Copyright © Archiwum Państwowe m.st. Warszawy, Warszawa 2009

Copyright © Dom Spotkań z Historią, Warszawa 2009

Copyright © Muzeum Historyczne m.st. Warszawy, Warszawa 2009

ISBN 978-83-928532-4-4

ISBN 978-83-62020-02-7

Druk / Printing

Empestudio

SPIS TREŚCI

Joanna Bojarska-Syrek, Ryszard Wojtkowski

Wstęp 7

Introduction 8

Violetta Urbaniak

Nie po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu 9

Summary 17

Maria Ejchman, Violetta Urbaniak

Katalog wystawy 23

Ilustracje 37

WSTĘP

Przypadająca w 2009 r. dwudziesta rocznica pierwszych wolnych wyborów w Polsce powojennej, zmusza do refleksji o minionej polskiej rzeczywistości. Propozycją do tych przemyśleń jest otwierana wystawa, ukazująca fakty z przeszłości naszego kraju, ale też z przeszłości Europy. Stanowią one tło dla wątku wystawy. Tym wątkiem, przewijającym się przez kolejne dziesięciolecia, jest konfrontacja żądań opozycji z polityką rządową. W treść przedstawionych relacji między opozycją a władzą wpisano wydarzenia z historii powojennej Polski. Rozpoczyna je koniec wojny w 1945 r., konferencja w Jałcie i ustalony tam przez zwierzchników trzech rządów nowy porządek w Europie. Kończy zaś porozumienie przy Okrągłym Stole i konsekwencje wyływające z tego porozumienia również dla całej Europy. A między nimi wiele burzliwych momentów, na które złożyły się działania opozycji politycznej w Polsce zmierzającej do demokratyzacji kraju — od walki zbrojnej po przekształcenia ustrojowe uzyskane pokojowo. Droga, którą Polska przeszła od zniewolenia do demokracji, od roku 1945 do 1989 była długa i obfitowała w tragiczne wydarzenia. Są wśród nich wyroki śmierci wykonane m.in. na Witoldzie Pileckim i Auguście Fiedorcie, fałszywe oskarżenia w procesie szesnastu, aresztowania wśród uczestników wystąpień robotniczych w Poznaniu w 1956 r., ofiary śmiertelne wydarzeń na Wybrzeżu w 1970 r., ofiary wydarzeń w Ursusie, zabójstwa w stanie wojennym, m.in. Jerzego Popiełuszki i Grzegorza Przemyka — to symbole naszej historii powojennej, podobnie jak strajki 1980 r., narodziny „Solidarności”, Okrągły Stół i zwycięstwo wyborcze „Solidarności” przed 20 laty. Jednym z elementów jej kultywowania jest przygotowana przez warszawskie instytucje wystawa o przewrotnym tytule *Nie po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu*.

Joanna Bojarska-Syrek
Dyrektor
Muzeum Historycznego m.st. Warszawy

Ryszard Wojtkowski
Dyrektor
Archiwum Państwowego m.st. Warszawy

INTRODUCTION

8

The twentieth anniversary of the first post-war free elections in Poland, which take place in 2009, inspire to reflection on Polish historical reality. The exhibition is a proposition to the reflection because it emerges as well facts from the Polish history as from the past of Europe. They create the background for the main thread of exhibition. This thread, still present through decades, is confrontation of demands of the Polish political opposition with official governmental politics. The relationship between the opposition and communist authorities is strictly connected with events from post-war history of Poland, which began at the end of the Second World War in Yalta, where the new order in Central Europe was established, and finished at the Round Table Negotiations and their consequences for Poland and Europe. Many stormy moments happened between these dates — from military battle to peacefully operations of the Polish political opposition going to democratization and transformation of the country. The long way to democracy, which Poland passed between 1945 and 1989 abounded with tragic moments, such as sentences of death on Witold Pilecki and August Fieldorf "NIL", false accusations in the trial of the Sixteen, detention of workers, who participated in the protest against totalitarian authorities in Poznan in 1956, victims of events at the Baltic Coast in 1970 and in Ursus in 1976, murders of rev. Jerzy Popiełuszki (1984) and student Grzegorz Przemys (1983). There are symbols of our post-war history like strikes in 1980, Independent Self-governing Trade Union "Solidarity", the Polish Round Table Negotiations and first free elections in Poland twenty years ago. This exhibition, titled *We go separate ways with the opponents of socialism*, and prepared by Warsaw institutions, is an element of cultivation of our historical tradition.

Joanna Bojarska-Syrek
Director
of the Historical Museum of Warsaw

Ryszard Wojtkowski
Director
of the State Archive of the Capital City of Warsaw

NIE PO DRODZE NAM Z PRZECIWNIKAMI SOCJALIZMU

Nie po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu to hasło, które intryguje i zastanawia. Skłania do wyjaśnienia okoliczności jego powstania. Jest tak proste i uniwersalne zarazem, że równie dobrze może kojarzyć się z okresem walki o władzę po 1945 r., poznańskim czerwcem 1956 r. czy warszawskim marcem 1968 r., wypadkami na wybrzeżu w 1970 r., czy strajkami w Radomiu i Ursusie w 1976 r., jak i strajkami z 1980 r. Faktycznie jednak ma jedną datę narodzin — lata 80. Było jednym z kilkudziesięciu haseł propagandowych, które w grudniu 1980 r. przygotował Wydział Pracy Ideowo-Wychowawczej KC PZPR. Znalazły się one następnie wśród propozycji aktualnych haseł politycznych, przeznaczonych do wykorzystania w różnych formach propagandy wizualnej, które rozesłano do komitetów wojewódzkich PZPR.

Ze względu na swoją treść posłużyło za temat dla dwóch wystaw organizowanych przez Archiwum Państwowe m.st. Warszawy oraz Muzeum Woli oddział Muzeum Historycznego m.st. Warszawy. Pierwsza z nich, zorganizowana w 2005 r., w 25. rocznicę porozumień sierpniowych, przypominała niezbyt odległą rzeczywistość lat 80., konfrontując zarazem żądania opozycji z hasłami głoszonymi przez ówczesne władze rządowe. Druga ekspozycja, przygotowana również z okazji rocznicy — tym razem 20. pierwszych wolnych wyborów w Polsce — poddaje analizie prezentowane źródła, by dojść do nieco przewrotnej, wobec pierwotnych zamierzeń autorów hasła, konkluzji — po 1945 r. nie wszystkim Polakom było po drodze z socjalizmem. Wystawa ta wykracza poza ramy chronologiczne swojej poprzedniczki, cofając się do wydarzeń z roku 1945 — konferencji jałtańskiej określającej nowy porządek w Europie Środkowej — by następnie skupić się na wydarzeniach z historii Polski i Polaków aż po datę 4 VI 1989 r. Prezentuje materiały ze zbiorów archiwalnych i muzealnych podzielone na pięć działów tematycznych.

Pierwszy z nich, otwierając ekspozycję, przypomina atmosferę ostatniego roku wojny. Prezentowane fotografie, mimo że dotyczą Warszawy, to faktycznie oddają ówczesną rzeczywistość ziem polskich — oddziały wojskowe (Armii Czerwonej i I Armii Wojska Polskiego) wyzwalające prawobrzeżną część Warszawy we wrześniu 1944 r., pierwsza defilada w wyzwolonej stolicy w styczniu 1945 r., odradzające się powoli na gruzach codzienne życie miasta, ludzie powracający do zburzonych domów, oraz wyczuwalne pytanie, „co dalej?”. Odpowiedzi na to pytanie należy szukać w materiałach konferencji jałtańskiej (4–11 II 1945 r.), której uczestnicy — prezydent USA Franklin Delano Roosevelt, premier Wielkiej Brytanii Winston Churchill oraz przywódca ZSRR Józef Stalin, tworzący tzw. wielką trójkę — zdecydowali o Polakach bez Polaków. Zdecydowali o nas bez nas, o naszym rządzie, wyborach, granicach, nie biorąc pod uwagę stanowiska rządu polskiego na uchodźstwie. Zdecydowali też o innych narodach europejskich. Polacy w kraju, jaki i ci, których koniec wojny zastał poza nim z mieszanymi uczuciami oczekiwali przyszłości — w kraju wyzwolonym spod okupacji, ale czy na pewno? W kraju rządzonym przez Rząd Tymczasowy Jedności Narodowej, ale czy na pewno Jedności Narodowej? Z jednej strony słyszeli salwy zwycięstwa, cieszyli się powrotem polskiego morza do macierzy, witali rodaków powracających z niewoli niemieckiej, a z drugiej strony pamiętali o tych, co pozostali na Wschodzie... Wielu z nich uświadomiło sobie wówczas, że z nową rzeczywistością jest im nie po drodze...

10

Dział ten odtwarza następnie zjawiska, procesy i mechanizmy charakterystyczne dla rzeczywistości powojennej Polski, które zmierzały do stworzenia nowego ustroju, socjalistycznego. Należy wśród nich wymienić reformy nowej ludowej władzy, m.in. reformę rolną z 6 IX 1944 r., która uderzając w ziemiaństwo pozbawiała opozycję potencjalnego zaplecza społecznego. Inną formą likwidacji przeciwników politycznych stały się pokazowe procesy polityczne, prowadzone w kraju, ale i poza nim, jak choćby 16 przywódców Polskiego Państwa Podziemnego, przeprowadzony w czerwcu 1945 r. w Moskwie.

Nowa władza w dążeniu do dyskredytacji konkurencji politycznej, nie przebiegała w środkach — wykorzystywała cały asortyment dostępnych sobie haseł i metod działania, m.in. Wojskowych Sądów Rejonowych skazujących żołnierzy i działaczy WiN, NSZ czy ROAK na kary długoletniego więzienia, a nawet śmierci. Kulminacja walki politycznej przypadła na okres między czerwcem 1946 (referendum ludowe) a styczniem 1947 r. (wybory do Sejmu Ustawodawczego), przynosząc zwycięstwo władzy ludowej dzięki sfałszowaniu wyników wyborów (tzw. cud nad urną wyborczą). Opozycji (Stanisław Mikołajczyk, PSL) pozostawała wyłącznie droga wystąpienia sejmowych bądź ustąpienie pola i ... powrót na emigrację.

Tymczasem społeczeństwo polskie, wyniszczone przez wojnę i umęczone koszmarem okupacji angażowało się w proces odbudowy kraju ze zniszczeń wojennych realizując Trzyletni Plan Odbudowy Gospodarczej (1947–1949), którego symbolem stały się m.in. Nowa Huta, trasa W-Z w Warszawie.

Kolejny dział wystawy ściśle łączy się z poprzednim, stanowi jego dopełnienie. Fotografie, dokumenty, plakaty, nie tylko oddają atmosferę zdominowaną przez aparat bezpieczeństwa, jego ludzi oraz ich metody działania, ale jednoznacznie tłumaczą, dlaczego wielu Polaków wybrało emigrację po zakończeniu II wojny światowej — nie wracając do kraju wcale bądź, po krótkim w nim pobycie, opuszczając go ponownie.

Decyzje te nie powinny dziwić, skoro np. w lutym 1949 r. powołana została specjalna Komisja Bezpieczeństwa KC PZPR z Bolesławem Bierutem, Jakubem Bermanem i Stanisławem Radkiewiczem na czele, a w listopadzie 1949 r. wytyczono nowy kurs walki PZPR z „wrogami”. Zaczęto atakować nawet własnych ludzi — Władysławowi Gomułce i jego współpracownikom zarzucono „odchylenie prawicowo-nacjonalistyczne”. Przyjęto również uchwałę „O wzmożeniu czujności rewolucyjnej” i zainaugurowano kult Bieruta, wzorowany na kulcie Józefa Stalina. Do Biura Politycznego KC PZPR wszedł, jako minister obrony, marszałek radziecki Konstantin Rokossowski, który przeprowadził czystki w Wojsku Polskim zastępując wyższych oficerów polskich radzieckimi. Wywiad i kontrwywiad połączono w Główny Zarząd Informacji (GZI), który stał się ekspozyturą służb ZSRR. Wzmocniono również bezpośrednią kontrolę radziecką nad Ministerstwem Bezpieczeństwa Publicznego (MBP). Najgorszą sławą cieszyły się więzienia śledcze GZI, Departament Śledczy MBP oraz Departament X. Funkcjonariusze tych instytucji znęcali się fizycznie i psychicznie nad swoimi „podopiecznymi”, wymuszając na nich zeznania, które wystarczały za podstawę oskarżenia.

W okresie tym starano się zniszczyć nie tylko przeciwników politycznych nowej władzy, ale też prywatny handel i rzemiosło. Do więzienia mógł trafić każdy, i to z błahego powodu, jak np. za plotki, lekceważenie przepisów BHP, kułactwo, czy tzw. sabotaż gospodarczy. Przy czym, orzekane kary były niewspółmiernie wysokie wobec popełnionych „przestępstw”. Wystarczy zajrzeć np. do akt przechowywanej w zasobie Archiwum Państwowego m.st. Warszawy Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym — Delegatura Warszawska i Wojewódzka. Wśród archiwaliów zachowała się m.in. dokumentacja spraw o: zmuszanie obsługi tramwajów do porzucenia pracy i wzięcia udziału w wielkanocnych obrzędach religijnych — wyrok: jeden rok więzienia; niedopełnienie obowiązku należytego poprawienia szpalty jednodniówki, wydanej z okazji 1 Maja, poprzez nieumyślnie wstawienie słowa „socjalistycznego” zamiast

„kapitalistycznego” i zmianę sensu politycznego zdania (Tylko w Polsce Ludowej wolnej od wyzysku socjalistycznego [powinno być: kapitalistycznego]) — wyrok: trzy miesiące obozu; rozpowszechnianie fałszywych wiadomości o wyborach do Sejmu PRL (kto pójdzie głosować na Bolka — 2 kg słoniny, kto nie — 20 dkg); rozpowszechnianie fałszywych wiadomości o warunkach bytowych mas pracujących oraz znieważenie obelżywymi wyrazami Rządu PRL w osobie przewodniczącego Rady Ministrów B. Bieruta — wyrok: 12 miesięcy obozu pracy.

W tym czasie do więzień trafiło również kilkudziesięciu oficerów, którzy po wojnie zdecydowali się wrócić do służby w Wojsku Polskim — oskarżono ich o szpiegostwo i „kontrrewolucyjną” konspirację w pokazowym procesie czterech generałów w 1951 r. Projekt konstytucji PRL z 22 VII 1952 r. z odrębnymi poprawkami naniesionymi przez J. Stalina w 1951 r. dopełnia całości obrazu ówczesnej rzeczywistości.

Z chwilą wyjazdu S. Mikołajczyka w październiku 1947 r. przestał istnieć jedyny legalny ośrodek opozycyjny w Polsce. Jego miejsce musiały zająć polskie organizacje emigracyjne, natomiast w kraju instytucją opierającą się komunistom stawał się Kościół rzymsko-katolicki, od kiedy w liście biskupów polskich z maja 1953 r., adresowanym do władz PRL, pojawiły się słowa *non possumus*. Był to protest przeciw systematycznemu łamaniu przez władze zasad „porozumienia” zawartego między państwem a Kościołem w 1950 r. List ten, którego głównym autorem był prymas Stefan Wyszyński, stał się jednym z powodów jego aresztowania i więzienia w latach 1953–1956. Okres po 1956 r. był niezwykle różnorodny, pełen wydarzeń, a zarazem oczekiwań i zawiedzionych nadziei. To także okres tzw. odwilży — zmian zachodzących po śmierci Stalina w ZSRR, Polsce i niektórych państwach bloku wschodniego, uwolnienia prymasa Stefana Wyszyńskiego (1956 r.), wydarzeń roku 1956 (poznański czerwiec, październikowe VIII plenum KC PZPR), obchodów Millenium w 1966 r., wydarzeń marcowych na Uniwersytecie Warszawskim w 1968 r. oraz wypadków na wybrzeżu w 1970 r.

Prezentowane archiwalia — fotografie, plakaty, afisze, gazety oraz fragmenty tekstów źródłowych — nie tylko nawiązują do tych wydarzeń, ale są ich świadkami, ponieważ powstały w kluczowych dla Polski i Polaków momentach, oddając ich emocje, atmosferę, ale i realia. Ich analiza zastanawia, ale też inspiruje pytania o rolę Władysława Gomułki w kolejnych kryzysach. Wybrany I sekretarzem KC PZPR w październiku 1956 r. cieszył się dużym poparciem narodu. Udało mu się nie tylko ułożyć stosunki z ZSRR na bardziej równoprawnych zasadach niż dotąd, ale również załatwić wiele spraw dla Polski korzystnie (m.in. likwidacja zadłużenia wobec ZSRR). Z drugiej zaś strony władze umacniały monopolistyczną pozycję PZPR, zwalczały opozycję polityczną metodami

administracyjnymi, weszły w konflikt z hierarchią Kościoła katolickiego, nie były w stanie zaradzić niskiej wydajności pracy i brakowi szerszych perspektyw rozwojowych gospodarki.

Równolegle systematycznie ograniczano pole niezależnego działania. W 1957 r. rozwiązano pismo „Po prostu”, które po 1955 r. zaangażowało się w ruch na rzecz reform ustrojowych. Jego los podzielił w 1962 r. Klub Krzywego Koła — klub dyskusyjny, działający w Warszawie od 1955 r. W marcu 1964 r. grupa 34 pisarzy i profesorów zaprotestowała przeciw polityce kulturalnej państwa podpisując list w tej sprawie adresowany do premiera Józefa Cyrankiewicza. Jednak zamiast odpowiedzi spotkały ich groźby i szykany.

W okresie tym jedynymi enklawami wolnymi od oficjalnej ideologii pozostawały rodziny, zamknięte grupy towarzyskie, duszpasterskie lub harcerskie. Przykładem aktywności osób związanych z tymi środowiskami, jest List otwarty do partii autorstwa Jacka Kuronia oraz Karola Modzelewskiego. Przełomowym rokiem okazał się rok 1966. Wypełniony obchodami milenijnymi dowiódł, jak ogromna część społeczeństwa polskiego była przywiązana do tradycji chrześcijańskiej i do nauki Kościoła, a jednocześnie pokazał, jak wyglądało faktyczne poparcie społeczeństwa dla władzy państwowej.

Od roku 1968 (m.in. zdjęcie Dziadów z repertuaru Teatru Narodowego 1 1967 r., starcia studentów Uniwersytetu Warszawskiego z milicją w marcu 1968 r.) Gomułka tracił powoli kontrolę nad rozwojem wydarzeń w kraju, by całkowicie utracić zaufanie społeczne i władzę po wypadkach grudniowych w 1970 r.

Sprowokowała je wprowadzona 13 XII 1970 r. decyzja władz o podwyżce cen artykułów, na co zareagowali natychmiast stoczniovcy z Gdańska oraz innych miast wybrzeża. Protestujący stoczniovcy wyszli na ulice. Przeciw strajkującym użyto sił milicyjnych i wojskowych oraz ciężkiego sprzętu wojskowego. Toczono zacięte walki uliczne. W kolejnych dniach zajścia uliczne objęły również Słupsk, Elbląg i Szczecin. W takiej atmosferze 15 XII 1970 r. władze zdecydowały o użyciu broni przeciw manifestantom. Padły strzały (16 i 17 XII). Ich skutkiem były ofiary śmiertelne — 45 zabitych. W rozmiary tej tragedii należy też wpisać ponad tysiąc rannych i około 3000 aresztowanych. Wydarzenia grudniowe spowodowały zmiany w KC PZPR. Nowym I sekretarzem został Edward Gierek.

Czwarty dział ekspozycji poświęcono Polsce lat 70. Pytanie Edwarda Gierka: „To jak, pomożecie?” nie spotkało się od razu z przychylną odpowiedzią: „Pomożemy!”. Nowe władze PZPR zdecydowały się na przyspieszenie industrializacji oraz podniesienie stopy życiowej społeczeństwa. Polityce tej sprzyjała łatwość zaciągania kredytów na Zachodzie, zawierania umów licencyjnych i zakupów linii

technologicznych. Procesowi temu towarzyszyło wszechobecne hasło „budujemy drugą Polskę”, poprawa warunków życia społeczeństwa, wzrost płac i spożycia, a w konsekwencji rosnący popyt na podstawowy artykuł żywnościowy tego okresu — mięso, którego koszty produkcji stale rosły, wraz z cenami importowanych pasz.

Charakterystyczne dla połowy lat 70. hasło „żeby Polska rosła w siłę, a ludziom żyło się dostatniej” rozmiękało się faktycznie z możliwościami gospodarczymi państwa. Próba przywrócenia równowagi rynkowej była decyzja o podwyższeniu cen żywności, zapowiedziana przez premiera Piotra Jaroszewicza w czerwcu 1976 r. Robotnicy Radomia, Ursusa i Płocka zareagowali strajkami, a władze błyskawicznie wycofały się ze swoich decyzji by powrócić do kontynuacji „propagandy sukcesu”. Trudno było jednak udawać, że nic się nie stało, skoro wielu robotników Radomia i Ursusa doświadczyło na własnej skórze brutalności i represji ze strony SB i milicji, a powstały 23 IX 1976 r. Komitet Obrony Robotników (KOR) natychmiast podjął działania na rzecz robotników, uczestniczących w wydarzeniach czerwca 1976 r., którym groziły represje ze strony władzy. W roku następnym (25 III 1977 r.) powstał Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (ROPCiO). Deklarację założycielską podpisali: gen. Mieczysław Boruta-Spiechowicz, Andrzej Czuma, Karol Głogowski, Kazimierz Janusz, Stefan Kaczorowski, Leszek Moczulski, Marek Myszkievicz-Niesiołowski, ks. Bohdan Papiernik, Zbigniew Sekulski, Zbigniew Siemiński, Bogumił Studziński, Piotr Typiak, ks. Ludwik Wiśniewski, Adam Wojciechowski, Andrzej Woźnicki, Wojciech Ziemiński. Rzecznikami Ruchu byli Andrzej Czuma i Leszek Moczulski. Celem ruchu było zmuszenie władz PRL do przestrzegania ratyfikowanych przez Radę Państwa PRL „Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka i Obywatela”. Z inicjatywy Andrzeja Gwiazdy, Krzysztofa Wyszowskiego i Antoniego Sokołowskiego powołano w Gdańsku Wolne Związki Zawodowe Wybrzeża (29 IV 1978 r.), działające niezależnie od państwa i występujące w obronie praw robotniczych i obywatelskich. Ich celem było odzyskanie prawa do demokratycznego kierowania państwem przez społeczeństwo.

Polityka gospodarcza władz PRL po roku 1976 nie mogła nie doprowadzić do kryzysu. Pierwsze oficjalne informacje o malejącym dochodzie narodowym pojawiły się w 1979 r. Niebawem wystąpiły inne symptomy kryzysu, pogarszały się również nastroje społeczne. W tej atmosferze jedyną instytucją cieszącą się autorytetem społecznym stawał się Kościół, postrzegany jako reprezentant prawdziwej opinii Polaków. Jego pozycję umocniły wydarzenia z 16 X 1978 r. — wybór kardynała Karola Wojtyły na papieża oraz pierwsza pielgrzymka papieża do Ojczyzny w roku następnym. Wiosna 1980 r. przyniosła rosnące trudności życia codziennego, rozwój opozycji, apele Kościoła do władz, nasilenie represji wobec działaczy demokratycznych oraz niedowład ekipy rządzącej. Ostatnią część wystawy tworzą archiwalia — dokumenty, fotografie, prasa, afisze, plakaty i ulotki

powstałe w latach 1980–1989 zarówno w kręgach władzy, opozycji, jak i środowisk emigracyjnych. Prezentują różne, często odmienne stanowiska wobec tych samych wydarzeń, a tym samym wzajemnie się dopełniają. Umożliwiają w ten sposób pełniejszy ogląd całości zachodzących procesów, których rezultatem były pierwsze wolne wybory — 4 VI 1989 r. Podwyżka cen, wprowadzona przez władze 1 VII 1980 r. zapoczątkowała lawinę wydarzeń. Tego samego dnia rozpoczęły się strajki w Warszawie, Mielcu, Rzeszowie, by w kolejnych dniach wybuchnąć w Poznaniu, Grudziądzu, Żyrardowie, Świdniku, Lublinie. Niekonsekwencja władz (próba wygaszenia strajków poprzez wprowadzenie podwyżek płac) spowodowała zaognienie sytuacji — strajki rozszerzyły się na cały kraj. Centrum wydarzeń i zarazem miejscem narodzin „Solidarności” stała się Stocznia Gdańska, gdzie protestujący zażądali również przywrócenia do pracy Anny Walentynowicz i Lecha Wałęsy, usuniętych za działalność związkową. Tu również powstał Międzyzakładowy Komitet Strajkowy (MKS) z Wałęsą na czele, który sformułował słynne 21 postulatów. Stoczniovców z Gdańska poparli ich koledzy ze stoczni szczecińskiej, a także robotnicy z Wrocławia, Nowej Huty, Łodzi, Poznania i Warszawy. Porozumienie pomiędzy komisją rządową wicepremiera Mieczysława Jagielskiego a MKS, reprezentowanym przez Lecha Wałęsę zostało podpisane 31 VIII 1980 r.

Do rejestracji NSZZ „Solidarność” udało się doprowadzić 10 XI 1980 r. Wydarzenia w Polsce spotkały się z krytyczną oceną Kremla. Podczas gdy prezydent USA Jimmy Carter oraz papież Jan Paweł II ostrzegali Kreml przed skutkami interwencji w Polsce, w Moskwie 5 XII 1980 r. spotkali się przywódcy Układu Warszawskiego — tematem spotkania była sytuacja w PRL. Koniec 1980 r. przyniósł w Polsce pewne odprężenie, czego wyrazem stało się odsłonięcie w Gdańsku pomnika Poległych Stoczniovców, a także nadane przez telewizję wigilijne wystąpienie papieża do Polaków. Rok 1981 przyniósł nasilenie presji ze strony Kremla na władze w Warszawie, trwające bezterminowo manewry wojskowe Układu Warszawskiego „Sojuz 81”, tzw. prowokację bydgoską — pobicie działaczy „Solidarności” zaproszonych na sesję Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy, rozszerzające się strajki, braki w zaopatrzeniu. Rok ten przyniósł również zamach na papieża Jana Pawła II i śmierć prymasa Stefana Wyszyńskiego, a także wprowadzony w grudniu (13 XII) stan wojenny. Oficjalnym powodem ogłoszenia go była pogarszająca się sytuacja gospodarcza, zagrożenie bezpieczeństwa energetycznego kraju wobec zbliżającej się zimy oraz groźba interwencji zbrojnej pozostałych państw Układu Warszawskiego. Stan wojenny został zawieszony 31 XII 1982 r., a zniesiony 22 VII 1983 r. Przyniósł masowe aresztowania, internowania oraz ofiary śmiertelne (np. podczas pacyfikacji Kopalni „Wujek”). Pomimo aresztowań „Solidarność” zeszła do podziemia i stała się znana na całym świecie, gdy prezydent USA Ronald Reagan ogłosił 31 I 1982 r. „dzień solidarności z narodem polskim”. I, pomimo strat we własnych szeregach, po 1981 r. nadal angażowała się w przygotowywanie wielu akcji. Szczególnie dużo uczestników

gromadziły każdorazowo, organizowane przez podziemie solidarnościowe, manifestacje pierwszo- i trzeciomajowe. Władze reagowały na nie wzmożeniem represji, np. 3 V 1983 r. „nieznani sprawcy” napadli na punkt pomocy internowanym przy kościele św. Marcina w Warszawie, a 12 V w komisariacie MO przy ul. Jezuickiej w Warszawie został śmiertelnie pobity Grzegorz Przymek, dwiętnastoletni maturzysta, syn znanej opozycyjnej poetki Barbary Sadowskiej. W okresie tym, oraz tzw. stanu powojennego szczególne miejsce zajął też Kościół. Bronił wolności i podmiotowości społeczeństwa. Rok 1984 przyniósł nasilenie kampanii antyreligijnej — jej elementem stało się uprowadzenie i zamordowanie księdza Jerzego Popiełuszki, który w kościele św. Stanisława Kostki na warszawskim Żoliborzu odprawiał, co miesiąc msze za ojczyznę. Lata 80. dla większości społeczeństwa były ekonomicznym koszmarem — braki podstawowych artykułów, niska jakość produktów, trudności w ich zdobyciu wywoływały narastające zmęczenie i agresję w społeczeństwie. W tej atmosferze na przełomie kwietnia i maja 1988 r. wybuchła nowa fala strajków w Bydgoszczy, Nowej Hucie, Stalowej Woli, Gdańsku. Fala ta zwiastowała początek końca epoki socjalizmu w Polsce. Finałem tych strajków, a zarazem całego, rozpoczętego w 1980 r., procesu przemian stał się rok 1989 — *Annus Mirabilis* (Rok Cudów). Dla Polaków był to przede wszystkim Rok obrad Okrągłego Stołu oraz pierwszych w Polsce wolnych wyborów (4 VI), w których wyniku w pierwszej turze zdecydowane zwycięstwo odnieśli kandydaci „Solidarności” zdobywając 160 na 161 możliwych mandatów w Sejmie oraz 92 spośród 100 w Senacie. Koalicji rządowej udało się wprowadzić do Sejmu zaledwie trzech reprezentantów. Frekwencja wyborcza wyniosła 62%. W drugiej turze wyborów (18 VI) opozycja uzyskała jeden brakujący mandat w Sejmie oraz 7 w Senacie (przy frekwencji 25%). Posłowie i senatorowie wybrani z list „Solidarności” utworzyli Obywatelski Klub Parlamentarny, na czele którego stanął Bronisław Geremek. W związku z tym, że wyborcza klęska komunistów uniemożliwiła im utworzenie własnego rządu powołano koalicyjny gabinet (24 VIII) z premierem Tadeuszem Mazowieckim.

Echem ruchu solidarnościowego w Europie środkowo-wschodniej były wydarzenia, które przyniosły, aksamitną rewolucję w Czechosłowacji, zburzenie muru berlińskiego, upadek Nicolae Ceaușescu w Rumunii, odzyskanie niepodległości przez państwa bałtyckie, a w konsekwencji upadek komunizmu w Europie środkowo-wschodniej. A wszystko to zaczęło się w Polsce, od sierpniowych strajków w 1980 r.

SUMMARY

We go separate ways with the opponents of socialism is an intriguing slogan. It makes one wonder about the circumstances of its origin. It is so simple and universal that it can be associated equally well with the period of fighting for power after 1945 and with the events of June 1956 in Poznan or March 1968 in Warsaw, with December 1970 in the Baltic coastal cities or strikes in Radom and in Ursus in 1976 as well as with the strikes in 1980. This slogan, however, has just one date of birth — it was coined in the 80s as one of several dozens of propaganda slogans prepared by the Ideological Department of the Central Committee of Polish United Workers Party (KC PZPR) in December 1980. Later on they were sent to the Party regional committees to be used for various forms of visual propaganda.

Because of its meaning this particular slogan has been used as a topic of two separate exhibitions organized by the State Archive of the Capital City of Warsaw and the Museum of Wola, Branch of the Historical Museum of Warsaw. The first one, organized in 2005 — in the 25th anniversary of Gdansk August Agreements — recalled the not-so-distant reality of the 1980s. It showed the demands of the opposition contrasted with the slogans propagated by the then ruling government. The present exhibition is also prepared to celebrate an anniversary — this time it is the 20th anniversary of the first free elections run in Poland in 1989. The analysis of the presented material leads to a conclusion which is somewhat contrary to what the slogan's authors originally meant — that after 1945 there was a certain number of Poles who went separate ways with socialism. This exhibition goes beyond the chronological framework of the previous one as it moves back to the events from 1945 — the Yalta Conference which established the new order in Central Europe — and then focuses on the historical events in Poland up to 4 June 1989. It presents the materials both from archival and museum collections divided into five thematic sections.

In the first section of the exhibition we get into the atmosphere of the first five years after the Second World War. We are shown the post-war reality — people returning home to the uncertain future which was decided at the Yalta conference by its participants: Franklin Delano Roosevelt, Winston Churchill and Joseph Stalin, inconsiderate of the Polish Government-in-Exile. This future was to bring significant changes which aimed at creating socialism in Poland: an agricultural reform directed against the pre-war landowners and thus potential opposition background, and ruthless crushing of the new political authorities' opponents. The latter was achieved first of all by political show trials, as for example the trial of 16 leaders of the Polish Underground State carried out in Moscow in June 1945.

The new power had no scruples in using the system of justice, e.g. Military District Courts, to sentence soldiers from Freedom and Independence (WiN), National Armed Forces (NSZ) or from Resistance of the Home Army (ROAK) to long imprisonment or death. The climax of the repressive measures falls for the period between June 1946 (Polish people's referendum) and January 1947 (Legislative Elections) which brought power to the new working classes thanks to a 'ballot box miracle' (the publicized results were falsified). The political opposition could only use parliamentary methods — but their speeches published in every day papers were heavily censored — or, in order to avoid being deprived of parliamentary rights, charged with treason or espionage and consequently imprisoned, they could withdraw and... emigrate. Stanisław Mikołajczyk, the PSL (the biggest opposition party) leader, was forced to escape from Poland in October 1947.

In the meantime, Polish people, enfeebled by war and exhausted by the Nazi occupation, were getting involved in the process of reconstructing their country from the war damage — the Three Year Economic Reconstruction Plan was being fulfilled.

The second section of the exhibition tries to render the early 50s atmosphere, dominated by the security police system, and explains why a lot of Poles chose to emigrate at that period. It is not at all surprising: in 1949 a Security Commission of KC PZPR with Bolesław Bierut, Jakub Berman and Stanisław Radkiewicz were appointed, quickly later a resolution to "increase revolutionary vigilance" was passed and, following the example of Stalin, the cult of Bierut was introduced. At the same time a Russian marshal Konstantin Rokossowski became a member of the Political Bureau of KC PZPR (the Central Committee of the Polish United Workers' Party) and, as a minister of defence, he soon replaced Polish army officers with the Russian ones.

Investigative prisons (GZI), Investigative Department of Ministry of Public Security (MBP) and Department X had the worst reputation of all. Their functionaries were shattering the prisoners both physically and mentally. The private trade and craft were also being destroyed — people were accused, often based on rumours, of neglecting the safety rules or being kulaks and thus performing economic sabotage. Polish officers, who, after the War, came to serve in Polish Army, were charged with espionage and “counter-revolutionary” conspiracy and then sentenced in a four general show trial in 1951. A first draft of the People’s Republic of Poland (PRL) constitution from 22 July 1952 with handwritten corrections of Joseph Stalin shows how much Poland was submitted to the Soviet Union.

The only institution which expressed resistance towards Communists was the Roman Catholic Church. In 1953, Polish bishops wrote in the letter to the Polish government: *Non possumus* to protest against breaking the 1950 ‘agreement’ between the Church and the State. This letter, whose main author was Stephan Cardinal Wyszyński, became the primary reason for the Primate’s detention and internship in 1953–1956.

1956 saw a lot of events, expectations and disappointments connected with ‘the Thaw’ — a period of changes which started in the Soviet Union, Poland and other eastern block countries after Stalin’s death in 1953.

In Poland this was the year of Poznan June events, October Plenary Sessions of the Central Committee of the Party, releasing the Primate Stephan Wyszyński and an attempt to rearrange the conditions of our country’s relationship with the Soviet Union.

Władysław Gomułka, elected the First Secretary of KC PZPR in 1956, enjoyed the big support of the nation who hoped for further political and economical changes. However, the new government began to slow down the reforms very quickly. It waved aside people’s expectations gradually limiting the scope of independent activity.

That was the reason why a group of 34 writers and professors decided to protest against the country cultural policy and in 1964 they signed a letter addressed to the Prime Minister Józef Cyrankiewicz. They never got a reply, though. Instead, they were threatened and persecuted. The same happened to the authors of the open letter to the Party — Jacek Kuroń and Karol Modzelewski.

1966 seemed to be a turning point. It was filled with the celebrations marking the millennium of the Polish State which proved how deeply the Polish society was attached to Christian tradition

and the Church teachings. It also showed what the actual people's support for the authorities was like.

The events at the Baltic Coast were caused by the government decision of 12 December 1970 to increase the customer goods' prices. The reaction was shipyard workers' strikes and riots in Gdańsk, Słupsk, Elbląg and Szczecin. The authorities of the People's Republic of Poland decided to use weapon against the demonstrators. It was a tragedy — 45 people were killed, more than a thousand wounded and about three thousand got arrested. December 1970 events led to political changes. At the Plenary Session of the Party Central Committee, summoned as a matter of emergency, Gomułka was removed from power and Edward Gierek appointed as a First Secretary.

Section Four of the exhibition outlines Poland in the 70s. A famous question: "So what? Will you help?" was met with the positive answer "Yes, we will!" The government speeded up industrialization in order to improve people's standard of life. Polish economy was developing thanks to Western governments' credits. It was accompanied by a slogan "We are building the second Poland". Edward Gierek was successfully trying to strengthen his power and image — hence his frequent visits at work places and intensifying diplomatic relations with the western country leaders. The slogan 'Let our Poland grow stronger and the people grow wealthier' failed to meet the reality as the crisis was growing bigger and the country economy was growing weaker. In June 1976 another food price increase was announced. The workers from Radom, Ursus and Płock reacted to this decision with riots and numerous strikes. They were bloodily suppressed by the militia and SB ('Security Service'). A lot of people got fired from work and imprisoned. Two civil society groups: KOR (Workers' Defence Committee) and ROPCIÓ (Movement for Defense of Human and Civic Rights) established to give aid to the detained, came in their defence on 23 September 1976 and 26 March 1977 respectively. On 29 April 1978 Free Trade Unions of the Coast was founded by Andrzej Gwiazda, Krzysztof Wyszowski and Antoni Sokołowski. It was a government-independent organization standing for workers' and civic right. Its aim was to regain democracy and to let people have influence on the country policy. The late 70s and early 80s brought constantly growing every day difficulties, shortage of supplies, opposition development and more repressions towards the democratic activists.

The last part of the exhibition is devoted to the events which eventually led the first free elections in Poland on 4 June 1989. It all began with the major price increase (on 1 July 1980) which triggered the avalanche of strikes in Warsaw, Mielec, Rzeszów, Poznań, Grudziądz, Żyrardów, Świdnik, Lublin, Szczecin, Gdynia and Gdańsk. Workers demanded pay rise and in Gdańsk also restoring Anna

Walentynowicz and Lech Wałęsa into their jobs. Gdańsk shipyard became the epicentre of events and at the same time the birth place of "Solidarity". Here the Inter-Enterprise Strike Committee (MKS) led by Lech Wałęsa was formed. They formulated 21 demands which were not only economical but also political — the workers were pushing for free trade unions. The agreement between the Government Committee with Vice-Prime Minister Mieczysław Rakowski and Inter-Enterprise Strike Committee was signed on 31 August 1980. Independent Self-governing Trade Union "Solidarity" (NSZZ "Solidarność") was registered on 10 November 1980.

It was generally believed that keeping the agreement between the government and the society should be possible. However, government inflicted conflicts (e.g. the Bydgoszcz case), the state of economy, lack of security caused for instance by the Warsaw Pact military exercise, made the atmosphere in Poland permanently tense. On 13 December 1981 gen. Wojciech Jaruzelski, the head of Military Council of National Salvation (WRON), declared the Martial Law in Poland which was suspended on 31 December 1982 and lifted on 22 July 1983.

In the course of the Martial Law about 10 thousand people were detained. There were also death casualties, e.g. 9 people died and 21 were injured during "Wujek" Coal Mine pacification.

"Solidarity" was made illegal and went underground. However, it was still uniting Polish society and was well known all over the world, e.g. the US President Ronald Reagan announced "A day of solidarity with the Polish nation" on 31 January 1982 and on 10 December 1983 Lech Wałęsa was awarded the Nobel Peace Prize. And despite all the repressions and people losses due to detentions, it was the Solidarity underground movement that was behind the demonstrations and actions organized after 1981.

The 80s saw continued confrontations of the opposition and the communist authorities. The so-called 'security police' murdered a schoolboy Grzegorz Przemyk and Father Jerzy Popiełuszko. Anti-communist activists kept being assaulted by 'unknown perpetrators'.

These years were the economical nightmare for the majority of our society — the shortage of basic goods, low quality of products and their scarcity resulted in growing apathy and feeling of tiredness. The authorities finally came to understanding that ruling the country will only be possible if they manage to come to an agreement with the opposition.

In April and May and then again in August 1988 a new strike wave hit the country starting in Stalowa Wola and spreading to Bydgoszcz, Nowa Huta and Gdańsk. It eventually led to the climax

of the whole transformation period started in 1980 — to the year 1989 — the *Annus Mirabilis* (The Miracles Year). For Polish people it was first of all the year of the Round Table Negotiations which were the basis for the first free elections in Poland. The elections brought victory to the “Solidarity” movement and, as a consequence, Tadeusz Mazowiecki became the first non-communist prime minister of a new government.

The solidarity movement triggered the events in other Central Eastern European countries. The Velvet Revolution in Czechoslovakia, coming down of the Berlin Wall, Romania's Dictator Nicolae Ceaușescu being deposed and shot, Baltic Countries re-gaining independence and, consequently, the end of communism in Central Eastern Europe.

And it all started in Poland with the August Strikes in 1980.

KATALOG WYSTAWY

1945–1950

PLANSZA 1.

Pierwszy dział wystawy wprowadza w klimat pierwszych pięciu lat powojennych. Oddaje ówczesną rzeczywistość — powroty do domów, niepewną przyszłość, o której zdecydowali uczestnicy konferencji jałtańskiej — Franklin Delano Roosevelt, Winston Churchill, Józef Stalin — nie licząc się z Rządem Polskim na Uchodźstwie.

Przyszłość ta miała przynieść istotne zmiany mające na celu stworzenie w Polsce ustroju socjalistycznego — reformę rolną, uderzającą w przedwojenne klasy posiadające i potencjalne zaplecze opozycji, bezwzględną rozprawę z przeciwnikami politycznymi nowej władzy, czemu służyły m.in. pokazowe procesy polityczne, jak choćby 16 przywódców Polskiego Państwa Podziemnego przed sądem w Moskwie (VI 1945 r.).

Nowa władza, nie przebiegała w środkach represji — postęgiwała się wymiarem sprawiedliwości, w tym Wojskowymi Sądami Rejonowymi, by skazywać żołnierzy WiN, NSZ czy ROAK na kary długoletniego więzienia i śmierci. Kulminacja walki przypadła na okres między czerwcem 1946 r. (referendum ludowe) a styczniem 1947 r. (wybory do Sejmu Ustawodawczego), przynosząc zwycięstwo władzy ludowej dzięki „cudowi” nad urną wyborczą. Opozycji pozostawała wyłącznie droga wystąpień sejmowych, publikowanych w prasie codziennej, tyle że w wersji mocno okrojonej przez cenzurę bądź, w obawie przed pozbawieniem immunitetu poselskiego, oskarżeniem o zdradę i szpiegostwo oraz uwięzieniem, ustąpienie pola i ... powrót na emigrację. Stanisław Mikołajczyk, przywódca PSL, największej partii opozycyjnej, został zmuszony do ucieczki z Polski w październiku 1947 r.

Tymczasem społeczeństwo polskie, wyniszczone przez wojnę i umęczone koszmarem okupacji angażowało się w proces odbudowy kraju ze zniszczeń wojennych realizując Trzyletni Plan Odbudowy Gospodarczej.

1. Wyzwolenie Pragi przez Armię Czerwoną i oddziały I Armii Wojska Polskiego, 14 IX 1944 r., fot. NN, AAN, sygn. Z. 867

2. Oddziały wojska polskiego wkraczają do Warszawy, b.d., fot. NN, AAN, sygn. A. 7584

3. Pierwsze dni po wyzwoleniu Pragi — ludność wraca do swoich domów, b.d., fot. NN, AAN, sygn. A. 7585

4. Pierwsza polska gazeta, b.d., fot. NN, AAN, sygn. F.443/7

5. Pierwsza defilada w wyzwolonej Warszawie, 19 I 1945 r., fot. NN, AAN, sygn. F. 340/17

PLANSZA 2.

1. Winston Churchill, Franklin D. Roosevelt, Józef Stalin w Jaltcie, 4–11 II 1945 r., fot. NN, NAC, sygn. XI 683

2. Sprawozdanie z konferencji jałtańskiej z 11 II 1945 r.

...Przybyliśmy na Konferencję Krymską zdecydowani załatwić nasze różnice zdań co do Polski...

Działający obecnie w Polsce Rząd Tymczasowy powinien być wobec tego przekształcony na szerszej podstawie demokratycznej z włączeniem przywódców demokratycznych z samej Polski i od Polaków z zagranicy. Ten nowy rząd powinien wtedy otrzymać nazwę Polskiego Rządu Tymczasowego Jedności Narodowej.

Panowie Mołotow, Harriman i sir A. Clark Kerr są upoważnieni, żeby, jako Komisja, porozumieli się przede wszystkim w Moskwie z członkami obecnego Rządu Tymczasowego i z innymi polskimi przywódcami demokratycznymi z samej Polski i z zagranicy, w celu przekształcenia obecnego Rządu w powyższym duchu. Ten Polski Rząd Tymczasowy Jedności Narodowej będzie miał obowiązek przeprowadzenia możliwie najprędzej wolnych i nieskrępowanych wyborów, opartych na głosowaniu powszechnym i tajnym. W wyborach tych będą brały udział i wystawiały kandydatów wszystkie partie demokratyczne i antynazistowskie.

Zwierzchnicy trzech rządów uważają, że wschodnia granica Polski powinna bieć wzdłuż linii Curzona z odchyleniem od niej w pewnych okolicach o pięć do ośmiu kilometrów na korzyść Polski. Uznają oni, że Polska powinna uzyskać znaczny przyrost terytorialny na Północy i na Zachodzie.

Cyt. za: Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S. B. Lenard, Warszawa 1998, s. 227–228 (dalej cyt. Wybór tekstów)

3. Oświadczenie Rządu Polskiego na uchodźstwie w sprawie decyzji jałtańskich z 13 II 1945 r.

... *Rząd polski oświadcza, że decyzje Konferencji Trzech dotyczącej Polski nie mogą być uznane przez rząd polski i nie mogą obowiązywać narodu polskiego.*

Oderwanie od Polski wschodniej połowy jej terytorium przez narzucenie tzw. Linii Curzona jako granicy polsko-sowieckiej naród polski przyjmie jako nowy rozbiór Polski, tym razem dokonany przez sojuszników Polski.

Zamiar trzech mocarstw utworzenia „tymczasowego rządu polskiego jedności narodowej” za pomocą uzupełnienia narzuconego komitetu lubelskiego, przez bliżej nieokreślonych przedstawicieli demokratycznych partii politycznych polskich i osobistości z emigracji, doprowadzić może jedynie do zalegalizowania mieszania się Sowietów w wewnętrzne sprawy Polski.

Cyt. za: Wybór tekstów, s. 280–281

- Stanisław Mikołajczyk, premier RP na uchodźstwie (14 VII 1943–24 XI 1944), b.d., fot. Cz. Datka, NAC, sygn. 18–67
- Tomasz Arciszewski, premier RP na uchodźstwie (29 XI 1944–2 VII 1947), b.d., fot. Cz. Datka, NAC, sygn. 18–5–7
- Komunikaty Agencji TASS dotyczące konferencji jałtańskiej, I–II 1945 r., AAN, Zbiór komunikatów Agencji TASS 1943–1946, sygn. 327/55

PLANSZA 3.

- Niemcy skapitulowały* — plakat, b.d., AAN, MIP, sygn. 840/2
- Polskie morze wraca do macierzy 1945* — plakat, b.d., AAN, MIP, sygn. 836/3
- Józef Stalin na konferencji przedstawicieli rządów ZSRR, USA i Wielkiej Brytanii w Poczdamie, z albumu wydanego na 70-lecie urodzin Stalina, wyd. 1949 r., 2 VIII 1945 r., fot. NN, AAN, sygn. 237/7
- Zaślubiny z morzem, b.d., fot. NN, AAN, PKWN, sygn. 440/443
- Dzień Zwycięstwa — manifestacja mieszkańców Warszawy, na pierwszym planie poczet sztandarowy komitetu warszawskiego PPR, 9 V 1945 r., fot. NN, AAN, sygn. H. 4043

PLANSZA 4.

- Odezwa Stronnictwa Ludowego do chłopów zaprzeczająca plotkom rozsiewanym przez wroga o przeprowadzeniu kolektywizacji przez rząd, 20 V 1946 r., AAN, A/MIP, sygn. 827/18
- Kalendarzyk reformy rolnej — afisz, b.d., AAN, A/MIP, sygn. 825/1
- Dożynki kaszubskie w Gdyni-Cisowej — plakat, 18 VIII 1946 r., AAN, A/MIP, sygn. 825/4

- Rolniku zdaj świadczenia nie czekaj na poborcę* — afisz, b.d., AAN, A/MIP, sygn. 832/5
- Bagnetem i pługiem budujemy przyszłość* — plakat, 1945–1947, AAN, MIP, sygn. 824/3
- Niech żyje rząd demokratyczny, któremu chłop zawdzięcza przeprowadzenie reformy* — afisz, b.d., AAN, A/MIP, sygn. 825/8
- Składając kontyngent zbożowy ratujesz brata od śmierci głodowej* — afisz, b.d., AAN, A/MIP, sygn. 832/11
- Obwieszczenie ministra rolnictwa i reform rolnych w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu dekretu PKWN z 6 IX 1944 r. — afisz, 18 I 1945 r., APW, sygn. A/VI P 3, nr 1540
- Chłopie, otrzymaleś ziemię — lecz obowiązkiem twoim jest obsiać ją* — afisz, b.d., AAN, A/MIP sygn. 825/9
- Zarządzenie w sprawie ukończenia jesiennej orki i siewów 1945 — afisz, b.d., AAN, A/MIP, sygn. 825/2

PLANSZA 5.

- Proces szesnastu — proces polityczny przywódców Polskiego Państwa Podziemnego, przeprowadzony w Moskwie, 18–21 czerwca 1945 r., NAC, sygn. XI 685–XI 700
- gen. Leopold Okulicki, ostatni dowódca AK, komendant Sił Brojnych w Kraju
- Jan Stanisław Jankowski, wicepremier, Delegat Rządu RP na Kraj, działacz Stronnictwa Pracy
- Adam Bień, pierwszy zastępca Delegata Rządu RP na Kraj, działacz ruchu ludowego
- Stanisław Jasiukowicz, zastępca Delegata Rządu RP na Kraj, minister dla spraw kraju, wiceprezes Stronnictwa Narodowego
- Kazimierz Pużak, przewodniczący RJN, przywódca i współtwórca PPS-WRN
- Kazimierz Bagiński, wiceprzewodniczący RJN, wiceprzewodniczący Stronnictwa Ludowego
- Aleksander Zwierzyński, wiceprzewodniczący RJN, prezes Zarządu Głównego Stronnictwa Narodowego
- kpt. Eugeniusz Czarnowski, członek RJN i AK, prezes Zjednoczenia Demokratycznego
- Józef Chaciński, członek RJN, prezes Stronnictwa Pracy
- Stanisław Mierzwa, członek RJN, przedstawiciel Stronnictwa Ludowego
- Zbigniew Stypułkowski, członek RJN, przedstawiciel Stronnictwa Narodowego
- Franciszek Urbański, członek RJN, przedstawiciel Stronnictwa Pracy
- Stanisław Michałowski, członek RJN, wiceprezes Zjednoczenia Demokratycznego
- Kazimierz Kobyłański, członek RJN, przedstawiciel Stronnictwa Narodowego

Józef Stemler-Dąbski, wiceminister Departamentu Informacji Delegatury RP

Antoni Pajdak, PPS-WRN

2. *Oskarżajcie nas wszystkich, nie tylko szesnastu,
Sądzcie poległych w grobie, to też winowajcy,
Sądzcie szkielet, co z wojny pozostał się miastu,
Gdy wyście jeszcze z diabłem kumali się, zdrajcy.
Oskarżcie także wolność, nieznaną wam słowo,
Ten odwieczny zabobon, co zawsze nas dzieli,
Cały kraj polski weźcie, zamknijcie go w celi
I wprowadźcie pod sztykiem na salę sądową.*
Kazimierz Wierzyński, *Na proces moskiewski*, 1945 r.

PLANSZA 6.

PKWN — Rząd Tymczasowy. Rząd Jedności Narodowej to zwycięska droga demokracji 22 VII 1944–22 VII 1945, AAN, A/MIP, sygn. MIP 839/7

Rząd Jedności Narodowej 1945 r. — rząd powołany 28 VI 1945 r. na podstawie porozumienia zawartego w Moskwie między Krajową Radą Narodową a politykami emigracyjnymi, skupionymi wokół Stanisława Mikołajczyka i Stronnictwa Ludowego, w składzie: premier Edward Osóbka-Morawski (PPS), wicepremier minister ds. ziem odzyskanych Władysław Gomułka (PPR), wicepremier minister rolnictwa i reformy rolnej Stanisław Mikołajczyk (PSL), uznany 5 VII 1945 r. przez USA, a także inne państwa koalicji antyhitlerowskiej, aczkolwiek de iure jedyną legalną władzą RP pozostawał nadal rząd RP na uchodźstwie — plakat, b.d., AAN, A/MIP, sygn. MIP 824/1

PLANSZA 7.

1. *Tonący brzytwy się chwyta. Mikołajczyk nawołuje do głosowania za senatem* — afisz, 1946, APW, sygn. A/VI P 24, nr 1561
2. *3 x tak* — ulotki i broszury z hasłami propagandowymi, [1946], AAN, A/MIP, sygn. 829/1

PLANSZA 8.

1. „Pomorska Gazeta Ścienna” poświęcona wyborom 19 I 1947 r., 15 XI 1946 r., AAN, A/MIP, sygn. 830/26
2. Przemówienie Stanisława Mikołajczyka na posiedzeniu Sejmu Ustawodawczego z 23 VI 1947 r.

Wnieśliśmy ten nasz wkład, służąc narodowi nawet wtedy, gdy likwidowano nas w radach narodowych, w Samopomocy Chłopskiej, w administracji, gdy rzucano obelgi, kłamstwa, aresztowano bezprawnie, bito, maltretowano naszych ludzi, cenzura nawet nie pozwalała ogłosić nekrologów naszych pomordowanych członków. ...

Z innych robi się szmaty ludzkie, plując na wszystko, co dla nich wczoraj było święte, inni występują w roli podskakiewiczów

i neofitów, którzy za cenę posad, subwencji czy też bodaj łaskawego spojrzenia sprzedają duszę własną, godność i honor. ... Dlatego wołamy: Mniej zakłamania, mniej nienawiści, więcej serca, bo obolała jest dusza narodu polskiego.

Mamy tu do czynienia z konstrukcją rządu, w którym już nie tylko faktycznie, ale i formalnie PPR jest dysponentem kluczowych pozycji, decydujących o wolności obywatela, o gospodarstwie państwa i wychowaniu narodowym.

Wybór tekstów, s. 381–383

3. Materiały wyborcze kandydatów ubiegających się o mandat poselski w wyborach do Sejmu Ustawodawczego, [1946], AAN, A/MIP, sygn. 830/1
4. Obwieszczenie prezydenta m.st. Warszawy Stanisława Tołwińskiego o uchwaleniu przez Sejm w dniu 22 II 1947 r. ustawy o amnestii i powołaniu przy wszystkich urządach bezpieczeństwa komisji złożonych z przedstawicieli miejscowych rad narodowych i władz bezpieczeństwa, 3 III 1947 r., APW, sygn. A/VI P 19, nr 367

PLANSZA 9.

1. Witold Pilecki przed sądem 1948 r., fot. NN, ze zb. rodziny Pileckich
2. Protokół wykonania wyroku śmierci na Witoldzie Pileckim, 1948, ze zb. rodziny Pileckich
Witold Pilecki, rotmistrz kawalerii Wojska Polskiego, żołnierz podziemia, organizator ruchu oporu w Auschwitz-Birkenau, aresztowany 8 V 1947 r. i oskarżony o działalność wywiadowczą na rzecz rządu RP na uchodźstwie został skazany na karę śmierci przez Rejonowy Sąd Wojskowy w Warszawie w procesie tzw. grupy Witolda (3 III–15 V 1948) — wyrok wykonano w więzieniu mokotowskim na Rakowieckiej poprzez strzał w tył głowy.
3. Kazimierz Pużak, polski działacz socjalistyczny, przewodniczący Rady Jedności Narodowej — substytutu parlamentu Polskiego Państwa Podziemnego (od I 1944 r.), aresztowany w 1947 r. został skazany w 1948 r. w procesie przywódców PPS-WRN na 10 lat więzienia. Zmarł w więzieniu w Rawiczu 30 IV 1950 r., 1945 r., NAC, sygn. XI 685–XI 700
4. Proces krakowski (11 VIII–10 IX 1947) — proces pokazowy przeciw Franciszkowi Niepokólczyckiemu, Stanisławowi Mierzwie i ich współpracownikom, którego celem było skompromitowanie w oczach społeczeństwa dwóch ugrupowań opozycyjnych — działającego jawnie PSL oraz Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”, pozostającej w konspiracji organizacji poakowskiej. Działaczy WiN oskarżano o działalność wywiadowczą na rzecz obcych mocarstw oraz terroryzowanie członków PPR. Członkom PSL zarzucano świadomą współpracę z nielegalnym podziemiem. Wyrok ogłoszono 10 IX 1947 r. — osiem osób skazano na karę śmierci, osiem na długoletnie więzienie, jedną uniewinniono, fot. NN, CAF.

PLANSZA 10.

1. Mandat delegata na Kongres Zjednoczeniowy PPR i PPS, XII 1948 r., AAN, KC PZPR
2. Zaproszenie na Kongres Zjednoczeniowy PPR i PPS, XII 1948 r., AAN, KC PZPR
3. Zofia Dzierżyńska, Bolesław Bierut, prezydent RP, na sali obrad podczas obrad Kongresu Zjednoczeniowego PPR i PPS, XII 1948 r., fot. NN, AAN, KC PZPR, sygn. Z. 355
4. Struktura Organizacyjna PZPR, b.d., AAN, KC PZPR
5. Tłumy warszawiaków podążają na wiec zorganizowany z okazji zakończenia obrad Kongresu Zjednoczeniowego PPR i PPS, 21 XII 1948 r., fot. Dąbrowicki, AAN, sygn. D. 9919
6. Plac Zbawiciela w Warszawie w okresie obrad Kongresu Zjednoczeniowego PPR i PPS, XII 1948 r., fot. NN, AAN, sygn. D. 9918
7. Kongres Zjednoczeniowy PPR i PPS — sala obrad, XII 1948 r., fot. NN, AAN, sygn. Z. 831
8. Wiec przed gmachem Politechniki Warszawskiej, w którym obraduje Kongres Zjednoczeniowy PPR i PPS, XII 1948 r., fot. NN, AAN, sygn. D. 6887

PLANSZA 11.

1. Budowa kombinatu w Nowej Hucie — jedna z codziennych narad na placu budowy, b.d., fot. A. Nowosielski, NAC, sygn. 16870/3
2. Wincenty Pstrowski (1904–1948), górnik, rębacz dołowy w kopalni „Jadwiga”, b.d., fot. NN, AAN, CAF, sygn. Z. 260
3. *Nad Wisłą, nad Wisłą szeroką
Murarzy rozgwarzył się śpiew
I płynie piosenka murarska wysoko
I płynie przez noce i dnie.
O Nowej to Hucie piosenka,
O Nowej to Hucie melodia.
Jest taka prosta i piękna
I tak najmiłsza z melodii.
O Nowej to Hucie piosenka,
O Nowej to Hucie są słowa.
Jest taka prosta i piękna
I nowa jak Huta jest Nowa.*

Stanisław Chruślicki, *Piosenka o Nowej Hucie*

4. *Blok Demokratyczny to: wypełnienie planu 3-letniego...* — plakat, b.d., AAN, MIP, sygn. 830/3
5. Brygada monterów z Mostostalu i junacy SP brygady nr 100 ustawiają przy pomocy dźwigu słupy stalowe nowej hali, b.d., fot. Baranowski, NAC, sygn. 13221/6
6. Budowa kombinatu w Nowej Hucie — rejon wielkich pieców b.d., fot. Z. Wdowiński, NAC, sygn. 16870/3

7. Warszawa, Trasa W-Z, 1950 r., [w:] Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Warszawa 2009, s. 21
8. Brygady Powszechnej Organizacji Służba Polsce przy budowie nowej ulicy Marszałkowskiej, 1950 r., fot. NN, AAN, sygn. CAF 1/291

1951–1960**PLANSZA 12.**

Dział drugi oddaje m.in. atmosferę pierwszych lat 50., zdominowaną przez aparat bezpieczeństwa. Wyjaśnia, dlaczego wielu Polaków wybrało emigrację. Nie powinno to dziwić skoro w lutym 1949 r. powołano Komisję Bezpieczeństwa KC PZPR z Bierutem, Bermanem i Radkiewiczem, później przyjęto uchwałę „O wzmożeniu czujności rewolucyjnej” i zainaugurowano kult Bieruta, wzorowany na kulcie Stalina, a do Biura Politycznego KC PZPR wszedł marszałek radziecki K. Rokossowski, który, jako minister obrony zastąpił w szeregach wojska oficerów polskich rosyjskimi. Najgorszą sławą cieszyły się więźnien śledcze GZL, Departament Śledczy MBP oraz Departament X, których funkcjonariusze niszczyli fizycznie i psychicznie uwięzionych. Niszczono też prywatny handel i rzemiosło — skazywano za plotki, lekceważenie przepisów BHP, kułactwo, czy tzw. sabotaż gospodarczy. Oficerów, którzy powrócili do służby w Wojsku Polskim oskarżono o szpiegostwo i „kontrewolucyjną” konspirację i skazano w pokazowym procesie czterech generałów w 1951 r. Projekt konstytucji PRL z 22 VII 1952 r. z odrębnymi poprawkami Józefa Stalina ukazuje stopień podporządkowania Polski Związkowi Radzieckiemu.

Institucją opierającą się komunistom stawał się Kościół rzymsko-katolicki. W 1953 r. biskupi w liście do władz PRL napisali *non possumus* w proteście przeciw łamaniu „porozumienia” między państwem a Kościołem z 1950 r. List ten, którego głównym autorem był prymas Stefan Wyszyński, stał się jednym z powodów jego aresztowania i uwięzienia w latach 1953–1956

Rok 1956 przyniósł wiele wydarzeń, oczekiwań i zawiedzionych nadziei związanych z okresem tzw. odwilży — zmian zachodzących po śmierci Stalina w ZSRR, Polsce i krajach bloku wschodniego. W Polsce były to wydarzenia poznańskiego czerwca, październikowe VIII plenum KC PZPR, uwolnienia prymasa Stefana Wyszyńskiego, próba ułożenia stosunków z ZSRR na nowych zasadach.

1. *Hej, Kolenda, Kolenda. Ostrożnie z dziadkiem mrozem i reżymową gwiazdką* — plakat, b.d., [w:] Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Warszawa 2009, s. 38
2. *Za żelazną kurtyną* — okładka publikacji zawierającej sprawozdanie dziennikarzy amerykańskich z objazdu ośmiu krajów środkowo-wschodniej Europy, b.d., [w:] Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Warszawa 2009, s. 40
3. *Polonia zagraniczna, Polska i Świat zachodni* — plakat, b.d., [w:] Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Warszawa 2009, s. 40

PLANSZA 13.

1. *Dlaczego nie wracamy* — plakat, b.d., [w:] Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Warszawa 2009, s. 40
2. Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie — proces oskarżonych o szpiegostwo na rzecz wywiadu USA, 21 I 1953 r., fot. NN, NAC, CAF, sygn. 27236/4
3. Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie — proces zorganizowanej grupy obszarników, którzy opanowali szereg stanowiska w Państwowej Nieruchomości Ziemskiej uprawiali sabotaż gospodarczy, 24 I 1951 r., fot. Baranowski, NAC, CAF, sygn. 11524/
4. Proces gen. Stanisława Tatara, jednego z oskarżonych o szpiegostwo w procesie generałów — obok gen. Jerzego Kirchmayera, gen. Stefana Mossora i gen. Franciszka Hermana, płk. Mariana Utnika i innych skazanych na dożywotnie więzienie, VII 1951 r., fot. S. Wdowiszewski, NAC, CAF, sygn. 14031–4
5. Proces przeciw kułakowi gromady Chrzanów w gminie Blizna, 21 II 1951 r., fot. Baranowski, NAC, CAF, sygn. 11659

PLANSZA 14.

1. Jerzy Raczykiewicz podejrzany o zmuszanie obsługi tramwajów do porzucenia pracy i wzięcia udziału w wielkanocnych obrzędach religijnych — wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 1 III 1951 r. (faktycznie już Sądu Wojewódzkiego dla m.st. Warszawy) skazujący Jerzego Raczykiewicza na rok więzienia za zmuszanie obsługi tramwajów do porzucenia pracy i wzięcia udziału w wielkanocnych obrzędach religijnych (uchylony przez Sąd Najwyższy), APW, sygn. I .1. K 428/50
2. Wacław Cichocki, Czesława Tokarska, Wacława Karska skazani na 3 miesiące (Cichocki i Tokarska) oraz miesiąc (Karska) obozu za niepoprawienie szpalty jednodniówki wydanej z okazji 1 Maja — „Tylko w Polsce Ludowej wolnej od wyzysku socjalistycznego (zamiast kapitalistycznego) — streszczenie sprawy przeciwko Tokarskiej Czesławie, Karskiej Wacławie, Cichockiemu Wacławowi z 12 VIII 1952 r. oskarżonym o niedopełnienie obowiązku należytego poprawienia szpalty jednodniówki wydanej z okazji 1 Maja poprzez nieumyślnie wstawienie słowa „socjalistycznego” zamiast „kapitalistycznego” i zmianę sensu politycznego zdania, APW, zespół nr 656/III, Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym — Delegatura Warszawska i Wojewódzka, sygn. akt I DKS 5161/52
3. Jan Mućko oskarżony o rozpowszechnianie fałszywych wiadomości o wyborach do Sejmu PRL („kto pójdzie głosować na Bolka — 2 kg słoniny, kto nie — 20 dkg”) — fragment protokołu przesłuchania Jana Mućko z 18 X 1952 r. w Komendzie Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy, APW, zespół nr 656/III, Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym — Delegatura Warszawska i Wojewódzka, sygn. akt I DKS 5857/52

4. Franciszek Wcisło znieważył rząd w osobie B. Bieruta, oraz przedstawił fałszywe wiadomości o warunkach bytowych mas pracujących — orzeczenie z 15 VI 1953 r. Delegatury Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym uznające Franciszka Wcisło winnym rozpowszechniania fałszywych wiadomości o warunkach bytowych mas pracujących oraz znieważenia obelżywymi wyrazami Rządu PRL w osobie przewodniczącego Rady Ministrów B. Bieruta i skazujące go na 12 miesięcy obozu pracy, APW, zespół nr 656/III, Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym — Delegatura Warszawska i Wojewódzka, sygn. akt I DKS 4664/53

PLANSZA 15.

1. Projekt konstytucji PRL z 22 VII 1952 r. z odrębnymi poprawkami naniesionymi przez Józefa Stalina, 1951 r., AAN, sygn. I/112
2. Imieninowa laurka dla Bolesława Bieruta, 22 VII 1947 r., AAN, Kancelaria Cywilna Prezydenta RP i Kancelaria Rady Państwa w Warszawie, sygn. 883
3. Godło Polski — orzeł bez korony, b.d., AAN, MIP, sygn. 843/1
4. Barwy PRL, b.d., AAN, KC PZPR
5. Bolesław Bierut, prezydent RP (5 II 1947–20 XI 1952), b.d., fot. NN, AAN, sygn. 132
6. Projekt konstytucji PRL z 22 VII 1952 r. z odrębnymi poprawkami naniesionymi przez Bolesława Bieruta, prezydenta RP, 1951 r., AAN, sygn. I/113

PLANSZA 16.

1. Prymas Stefan Wyszyński (1901–1981) w swoim pokoju w Dom Sióstr Nazaretanek w Komańczy — aresztowany 25 IX 1953 r. przez władze komunistyczne przebywał w odosobnieniu do 26 X 1956 r. w następujących miejscowościach: Rywałd, Stoczek Warmiński, Prudnik, Komańcza, fot. NN, NAC, sygn. XLIII 113
2. Wyjazd księdza Stefana Wyszyńskiego z Komańczy do Warszawy, 28 X 1956 r., fot. NN, NAC, sygn. XLIII 119
3. Dom Sióstr Nazaretanek w Komańczy — podczas internowania n/z: bp Tomasz Wilczyński, ks. Stefan Wyszyński, ks. Prałat Antoni Porębski, Włodzimierz Sułek, Danuta Sułek, siostrzenica, fot. NN, NAC, sygn. XLIII 104
4. Dom Sióstr Nazaretanek w Komańczy — pokój Prymasa na pierwszym piętrze, b.d., fot. NN, NAC, sygn. XLIII 124
5. Rywałd k. Lidzbarka, 28 IX 1953, poniedziałek
Zgłosił się „pan w ceracie”, wysoki, przystojny mężczyzna, młody jeszcze, o twarzy bez wyrazu. Wykładam mu raz jeszcze moje stanowisko wobec dokonanego na mnie gwałtu. Zdumienie może budzić w ludziach przyzwyczajonych do praworządności, jak można na podstawie jednostronnej uchwały, dokonanej zaocznie, decydować o losach obywatela, wbrew Konstytucji

i „Porozumieniu”... Pan osłaniał bibułkami szyby moich okien, żeby kto nie dostrzegł Prymasa Polski. Tych okien nikt nie zdoła przed światem ukryć, i tak wszyscy będą wiedzieli, gdzie mnie więzicie....

Rozpoczynam więc życie więźnia. Słowa tego używać nie można, gdyż otoczenie prostuje: to nie jest więzienie. Pomimo to czuwa nade mną blisko 20 ludzi „w cywilu”. Nie opuszczają korytarza i w dzień, i w nocy; skrzypiące kroki słyszę przez cały dzień.

Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski, Zapiski więzienne

PLANSZA 17.

1. Winieta pisma „Po prostu”, 29 IX 1957 r., AAN, CKKP, sygn. 1266-57/1-2
2. Artykuł zamieszczony w piśmie „Po prostu”, AAN, CKKP, sygn. 1266-57/1-2
3. Redakcja „Po prostu” — pisma społeczno-politycznego, wydawanego w latach 1947–1957 w Warszawie, które od 1955 r. zaangażowało się, jako „tygodnik studentów i młodej inteligencji”, w ruch na rzecz reform ustrojowych (redaktorem naczelnym był wówczas Eligiusz Lasota), stając się symbolem przemian polskiego października, XI 1956 r., fot. Kubiak, NAC, PAP, sygn. 63693-8
4. Grupa młodych ludzi stojąca pod transparentem z hasłem „Po prostu” — tytułem pisma, którego redakcję tworzyło wielu wybitnych dziennikarzy, m.in. Jerzy Ambroziewicz, Stefan Bratkowski, Marek Hłasko, Jan Olszewski, Lech Emfazy Stefański, Jerzy Strzałkowski, Ryszard Turski, Jerzy Urban, Jerzy Vaulin, Agnieszka Osiecka, b.d., fot. J. Sabara, AAN, „Radar”, sygn. 8/480

PLANSZA 18.

Poznański Czerwiec 1956 (Czerwiec '56) — pierwszy w PRL protest robotników przeciw totalitarnej władzy — strajk generalny i demonstracje uliczne z końca czerwca 1956 r. w Poznaniu, krwawo stłumione przez wojsko i milicję.

1. Proces uczestników wydarzeń czerwcowych w Poznaniu, X 1956 r., fot. NN, NAC, sygn. 62703/6
2. Dziennikarze krajowi i zagraniczni w łoży prasowej podczas procesu uczestników wydarzeń czerwcowych w Poznaniu, X 1956 r., fot. NN, AAN, NAC, sygn. 61317-4
3. Ogłoszenie wyroku na uczestnikach wydarzeń z 28 VI 1956 r. w Poznaniu, oskarżonych o zabójstwo policjanta w trakcie starć z siłami bezpieczeństwa, 16 X 1956 r., fot. NN, AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1849
4. Sceny na ulicach Poznania z czerwca 1956 r., fot. NN, NAC, sygn. 397409/1,8-10, VII 5201/5, 11, 26

PLANSZA 19.

1. Marian Spychalski udaje się na obrady VIII Plenum KC PZPR, 19 X 1956 r., fot. NN, AAN, sygn. E. 2131 nr org. 6357

2. Kolportaż dodatków nadzwyczajnych do gazet, w których podano nowy skład Biura Politycznego i Sekretariatu KC PZPR, wybrany w trakcie obrad VIII Plenum KC PZPR, fot. NN, AAN, sygn. E. 3577

3. Opinia Władysława Gomułki o wydarzeniach poznańskich, wygłoszona na VIII Plenum KC PZPR 30 X 1956 r.

Robotnicy Poznania, chwytając za oręż strajku i wychodząc manifestacyjnie na ulice w czarny czwartek czerwcowy, zawołały wielkim głosem: Dosyć! Tak dalej nie można! Zawrócić z fałszywej drogi!

Klasa robotnicza nigdy nie chwyciła się strajku jako oręża walki o swoje prawa w sposób lekkomyślny. Tym bardziej teraz, w Polsce Ludowej, rządzonej w jej imieniu i w imieniu wszystkich ludzi pracy, nie zrobiła tego kroku lekkomyślnie. Najwidoczniej przebrała się miara. A miary nigdy nie można przebierać bezkarnie. Robotnicy Poznania nie protestowali przeciwko Polsce Ludowej, przeciwko socjalizmowi, kiedy wyszli na ulice miasta. Protestowali przeciwko złu, jakie szeroko zakrzewiło się w naszym ustroju społecznym i które ich również boleśnie dotknęło, przeciwko wypaczeniu podstawowych zasad socjalizmu, który jest ich ideą...

Wielką naiwnością polityczną była nieudolna próba przedstawienia bolesnej tragedii poznańskiej jako dzieła agentów imperialistycznych i prowokatorów. Agenci i prowokatorzy zawsze mogą być i działać. Ale nigdy i nigdzie nie mogą decydować o postawie klasy robotniczej... Sześćdziesięcioletni plan gospodarczy, reklamowany w przeszłości z wielkim rozmachem jako nowy etap wysokiego wzrostu stopy życiowej, zawiódł nadzieje szerokiej mas pracujących.... Jestem przekonany, że robotnicy poznańscy nie wystąpiliby do strajku,.... gdyby partia tj. kierownictwo partii, przyszło do nich z całą prawdą. Należało bez kunktatorstwa uznawać słuszne pretensje robotników, należało powiedzieć, co jest dzisiaj możliwe, a co niemożliwe do zrealizowania, należało powiedzieć prawdę o dniu wczorajszym i dzisiejszym.

Cyt. za: Wybór tekstów, s. 399

4. Wiec na placu Defilad w Warszawie z udziałem Władysława Gomułki, I sekretarza KC PZPR, oraz ok. 400 000 osób wyrażających poparcie dla reform polskiego października, ale też domagających się zwolnienia z więzienia kardynała Wyszyńskiego — symbolem zmian było m.in. niedopuszczenie do głosu Konstantego Rokossowskiego oraz oddanie mikrofonu Lechosławowi Goździkowi, jak również odśpiewanie Gomułce chóralnie „Sto lat”, 24 X 1956, fot. NN, AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1849
5. Tłum zgromadzony podczas wiecu na placu Defilad w Warszawie z udziałem Władysława Gomułki, 24 X 1956, fot. NN, AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1849/2

PLANSZA 20.

1. Pożegnanie delegacji polskiej [na Dworcem Gdańskim] w składzie: Aleksander Zawadzki, przewodniczący Rady Państwa, Józef Cyrankiewicz, premier, Władysław Gomułka, I sekretarz

- KC PZPR, udającej się do Moskwy na rozmowy z I sekretarzem KC KPZR Nikitą Chruszczowem, 14 XI 1956 r., fot. NN, AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1849
2. Premier Józef Cyrankiewicz oraz I sekretarz KC PZPR Władysław Gomułka podpisują porozumienie dotyczące współpracy gospodarczej między PRL a ZSRR z I sekretarzem KC KPZR Nikitą Chruszczowem oraz premierem ZSRR Mikołajem Bułganinem, XI 1956 r., fot. NN, AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1849
  3. Robotnicy Żerania (ok. 15–20 tys.) przerwali pracę na znak poparcia dla polityki Władysława Gomułka, I sekretarza KC PZPR, 21 X 1956, fot. NN, AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1849
  4. Wybory do sejmu 20 I 1957 r. — na pierwszym planie I sekretarz KC PZPR Władysław Gomułka, w tle popierający go tłum, 20 I 1957 r., fot. NN, AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1849
  5. Narada delegatów Rewolucyjnych Komitetów Młodzieży z udziałem ponad 1300 delegatów i obserwatorów z całej Polski, 16 XII 1956 r., fot. NN, AAN, sygn. CAF1/428/2

1961–1970

PLANSZA 21.

Wybrany I sekretarzem KC PZPR w październiku 1956 r. Władysław Gomułka cieszył się dużym poparciem narodu, który miał nadzieję na dalsze zmiany polityczne i gospodarcze. Jednakże wkrótce nowe władze zaczęły wyhamowywać zmiany i przechodzić do porządku dziennego nad oczekiwaniami społeczeństwa, systematycznie ograniczając pole niezależnego działania. W związku z tym grupa 34 pisarzy i profesorów zaprotestowała przeciw polityce kulturalnej państwa podpisując w marcu 1964 r. list w tej sprawie adresowany do premiera Cyrankiewicza, ale zamiast odpowiedzi spotkały ich groźby i szykany. Podobny los spotkał autorów Listu otwartego do partii — Jacka Kuronia oraz Karola Modzelewskiego

Rok 1966 okazał się rokiem przełomowym. Wypełniony obchodami milenijnymi dowiódł, jak ogromna część społeczeństwa polskiego była przywiązana do tradycji chrześcijańskiej i do nauki Kościoła, a jednocześnie pokazał, jak wyglądało faktyczne poparcie społeczeństwa dla władzy państwowej.

1. *Sacrum Poloniae Millenium* — obchody milenijne w Warszawie — obraz Matki Bożej Nawiedzenia zostaje przeniesiony procesjonalnie ulicami Warszawy z zakrystii do katedry, 22 VI 1966 r., NAC, sygn. XIX–9–3
2. *Sacrum Poloniae Millenium* — obchody milenijne w Warszawie — ingres Episkopatu Polski z kościoła św. Anny do katedry na centralną uroczystość milenijną, 24 VI 1966 r., NAC, sygn. XIX–9–18
3. *Sacrum Poloniae Millenium* — obchody milenijne w Warszawie — ingres Episkopatu Polski z kościoła św. Anny do katedry na centralną uroczystość milenijną, 24 VI 1966 r., NAC, sygn. XIX–9–22

4. *Sacrum Poloniae Millenium* — obchody milenijne w Warszawie — ostatni dzień uroczystości, 26 VI 1966 r., NAC, sygn. XIX–9–33
5. *Sacrum Poloniae Millenium* — obchody milenijne w Warszawie — ostatni dzień uroczystości, 26 VI 1966 r., NAC, sygn. XIX–9–31

PLANSZA 22.

1. Teatr Narodowy — Dziady A. Mickiewicza, XI 1967 r., fot. M. Szyperko, NAC, CAF, sygn. 191964–2
  2. Warszawa — rejon od pomnika Kopernika do UW, III 1968 r., fot. NN, NAC, sygn. 394459/2, 4, 8, 11
  3. Warszawa — rejon przed Politechniką, III 1968 r., fot. NN, NAC, sygn. 394463/3
  4. Łódź przed biblioteką Uniwersytetu u zbiegu ulic: Narutowicza i Matejki, III 1968 r., fot. NN, NAC, sygn. 394464/5
  5. Jak cenzura zdjęła „Dziady”
*Związek Literatów
Rozpoczął obrady.
Tylko jeden wielki feler
Nie wie PZPR
Co w tym jest.
Towarzysz Wiesław ma rację,
Mamy w Polsce demokrację.
Towarzysz Wiesław ma rację,
Demokracja jest.
O dwunastej się zjawili
Jacyś tam cywile.
Nic nikomu nie mówili
Tylko w mordę bili
Fest a fest.
Pan prokurator ma rację ...
Przywieziono do stolicy
Aktyw robotniczy
Witał Rektor chlebem, solą,
Choć ci wodę wołą.
Minister Moczar ma rację ...
Usiłował Gołędzinów
Na studentów wpłynąć.
Dotąd łza się w oku kręci
Biedni ci studenci
Gaz to gaz.
Pozostaje kwestią sporną,
Czy to było ORMO.
Ale sądząc z uniformow,
Jednak biło ORMO
Fest a fest.*
- K. Świtała, *Pan prokurator ma rację*, cyt. za: Wybór tekstów, s. 403.

6. 58 rannych, setki aresztowanych, „Dziennik Polski”, 12 III 1968 r., AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 370/3
7. Sankcje wobec studentów, „Dziennik Polski”, 1 IV 1968 r., AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 370/2

PLANSZA 23.

Wydarzenia na Wybrzeżu sprowokowała decyzja władz z 13 XII 1970 r. o podwyższeniu cen artykułów. Reakcją na nią były strajki i wystąpienia stoczniowców z Gdańska oraz Słupska, Elbląga i Szczecina. Władze PRL-u zdecydowały się użyć broni przeciw manifestantom. Doszło do tragedii — zostało zabitych 45 osób, ponad tysiąc raniono i około 3000 aresztowano.

Konsekwencją wypadków grudniowych 1970 r. były zmiany polityczne. Zwołane w trybie nadzwyczajnym plenum KC PZPR odsunęło Gomułkę od władzy, powierzając funkcję I sekretarza Edwardowi Gierkowi.

1. Szczecin — zajścia w rejonie ul. Dubois, XII 1970 r., fot. Kosycarz, NAC, CAF, sygn. 392284/8
2. Hasła na ogrodzeniu Stoczni im. A. Warskiego przed bramą do stoczni, XII 1970 r., fot. Kosycarz, NAC, CAF, sygn. 392276/3, 392273/9
3. Zajścia w Gdańsku w grudniu 1970 r., fot. Kosycarz, APW, CAF, „Express Wieczorny”
4. *Chłopy z Grabówka, chłopy z Chylonii,
Dzisiaj milicja użyła broni,
Dzielnieśmy stali i celnie rzucali.
Janek Wiśniewski padł.
Na drzwiach ponieśli go Świętojańską
Naprzeciw glinom, naprzeciw tankom.
Chłopy stoczniowcy, pomścicie druha,
Janek Wiśniewski padł.
Huczą petardy, ścielą się gazy,
Na robotników sypią się razy,
Padają dzieci, starcy, kobiety,
Janek Wiśniewski padł.
Jeden zraniony, drugi zabity,
Krwie się zachciało słupskim bandytom,
To partia strzela do robotników,
Janek Wiśniewski padł.
Krwawy Kociołek to kat Trójmiasta,
Przez niego giną dzieci, niewiasty.
Poczekaj, draniu, my cię dostaniem,
Janek Wiśniewski padł.
Stoczniowcy Gdyni, stoczniowcy Gdańska,
Idźcie do domu, skończona walka,
Świat się dowiedział, nic nie powiedział,
Janek Wiśniewski padł.
Nie płaczcie matki, to nie na darmo*

*Nad stoczną sztandar z czarną kokardą
Za chleb i wolność, za nową Polskę
Janek Wiśniewski padł.*

Pieśń o Janku z Gdyni, cyt. za: Wybór tekstów, s. 405–406

5. Szczecin — zajścia przed budynkiem KW MO przy ul. Małopolskiej, XII 1970 r., fot. Kosycarz, NAC, CAF, sygn. 392286/10

1971–1980

PLANSZA 24.

Dział czwarty ekspozycji przybliży Polskę lat 70. Charakterystyczne pytanie: „To jak, pomożecie?” spotkało się z odpowiedzią „Pomożemy!”. Władze przyspieszały industrializację, aby podnieść stopę życiową społeczeństwa. Gospodarka polska wczesnych lat 70. rozwijała się dzięki zachodnim kredytom. Towarzyszyło temu wszechobecne hasło „budujemy drugą Polskę”. Edward Gierek skutecznie pracował nad umacnianiem swojej władzy i wizerunku — stąd częste wizyty w zakładach pracy, zacieśnianie stosunków dyplomatycznych z przywódcami państw zachodnich. Hasło „żeby Polska rosła w siłę, a ludziom żyło się dostatniej” rozmięła się z faktycznymi możliwościami gospodarczymi państwa, które w miarę narastania kryzysu stawały się coraz słabsze.

W czerwcu 1976 r. władze zdecydowały o podwyższeniu cen żywności. Robotnicy Radomia, Ursusa i Płocka zareagowali wystąpieniami i licznymi strajkami. Zostały one krwawo spacyfikowane przez MO i SB. Wiele osób zostało wyrzuconych z pracy i trafiło do więzienia.

W ich obronie stanął Komitet Obrony Robotników (23 IX 1976 r.) oraz Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (25 III 1977 r.). Z inicjatywy Andrzeja Gwiazdy, Krzysztofa Wyszkowskiego i Antoniego Sokołowskiego powołano w Gdańsku Wolne Związki Zawodowe Wybrzeża (29 IV 1978 r.), działające niezależnie od państwa i występujące w obronie praw robotniczych i obywatelskich. Ich celem było odzyskanie prawa do demokratycznego kierowania państwem przez społeczeństwo. Koniec lat 70.

I początek 80. przyniósł rosnące trudności życia codziennego, braki w zaopatrzeniu, rozwój opozycji, nasilenie represji wobec działaczy demokratycznych.

1. I sekretarz KC PZPR Edward Gierek przebywał we Fromborku, gdzie odwiedził uczestników harcerskiego spotkania „Operacja 1001 Frombork”, 29 VII 1971 r., fot. J. Ukłejewski, AAN, CAF, „Perspektywy”, sygn. 38
2. I sekretarz KC PZPR Edward Gierek wśród dzieci z przedszkola gromadzkiego podczas zwiedzania gromady Izbicko na Opolszczyźnie, 31 V 1973 r., fot. S. Jakubowski, AAN, CAF, „Perspektywy”, sygn. 33
3. I Krajowy Zjazd Delegatów Związków Zawodowych Górników w Katowicach — I sekretarz KC PZPR Edward Gierek rozmawia z delegatami, 3 X 1972 r., fot. K. Seko, AAN, CAF, sygn. 268383/4 /18

4. Popieramy Gierka — transparent z hasłem na bramie przed szczytną fabryką WISKORD, 23 XII 1970 r., fot. B. Miedza, AAN, CAF, „Perspektywy”, sygn. 5
5. I sekretarz KC PZPR Edward Gierek w trakcie spotkania z załogą Zakładów Przemysłu Cukierniczego im. 22 Lipca w Warszawie, 20 I 1972 r., fot. Dąbrowski, AAN, CAF, sygn. 254379/8 /30
6. I sekretarz KC PZPR Edward Gierek w rozmowie z pracownikami huty im. Lenina, 18 III 1971, fot. Piotrkowski, AAN, CAF, „Perspektywy”, sygn. 27
7. I sekretarz KC PZPR Edward Gierek na ziemi koszalińskiej, 10 VIII 1971 r., fot. NN, AAN, CAF, „Perspektywy”, sygn. 3
8. Oświadczenie I sekretarza KC PZPR E. Gierka podczas spotkania z delegatami załóg stoczni w Gdańsku, 25 I 1971 r.

Możecie być, towarzysze, przekonani, że my, tak samo jak wy, jesteśmy ulepiani z tej samej gliny i nie mamy innego celu, jak ten, który żeśmy zadeklarowali i to jest podstawowy program naszego działania. Jeśli nam pomożecie, to sądzę, że ten cel uda nam się wspólnie osiągnąć. Jak? Pomożecie? ...

Cyt. za: Wybór tekstów, s. 405–407.

9. I sekretarz KC PZPR Edward Gierek na polach Spółdzielczego Koła Rolniczego Lotyń w Koszalińskim, 10 VIII 1971 r., fot. NN, AAN, CAF, „Perspektywy”, sygn. 9753 /1

PLANSZA 25.

1. Przebywający na Śląsku I sekretarz KC PZPR Edward Gierek zwiedził Fabrykę Samochodów Małolitrażowych w Bielsku Białej — „maluch na taśmie”, 18 VII 1973 r., fot. Jakubowski, AAN, CAF, „Perspektywy”, sygn. 11
2. Budowa Dworca Centralnego w Warszawie, 6 II 1975 r., fot. Radkiewicz, AAN, CAF, „Perspektywy”, sygn. 1/228 /3
3. Montaż Śmigłowców MI-2 w WSK Świdnik, 1972 r., fot. NN, AAN, CAF, „Perspektywy”, sygn. 1/116
4. Rozpoczęcie budowy zaplecza huty „Katowice”, 15 IV 1972 r., fot. J. Podlecki, AAN, „Perspektywy”, sygn. 1/119 fot 3
5. Przejazd sekretarza generalnego KC KPZR Leonida Breżniewa ulicami Warszawy do gmachu Komitetu Centralnego, 11 V 1973 r., fot. Rybczyński, AAN, CAF, sygn. 279144/5
6. Socjalistycznej Polski, bratniej Polski nie opuścimy w biedzie i nie damy jej skrzywdzić — rysunek satyryczny, b.d., AAN, Zbiór dokumentów, prasy i druków zwartych opozycji politycznej, sygn. I-15, s. 52
7. I sekretarz KC PZPR Edward Gierek z wizytą w Hucie „Warszawa”, 23 XII 1977 r., fot. T. Langda, AAN, CAF, sygn. 342093/11

PLANSZA 26.

Czerwiec 1976 — strajki i protesty robotnicze w Radomiu, Ursusie i Płocku, które zaczęły się pod koniec czerwca 1976 r., po ogłoszeniu przez rząd Piotra Jaroszewicza decyzji o wprowadzeniu drastycznych podwyżek cen urzędowych na niektóre artykuły konsumpcyjne.

dzeniu drastycznych podwyżek cen urzędowych na niektóre artykuły konsumpcyjne.

1. Apel dyrektora ZPC Ursus Bogusława Prugara-Ketlinga do strajkujących, 25 VI 1976 r., APW KF PZPR w ZM Ursus, sygn. 29, k. 11
2. Demonstranci blokujący tory kolejowe w Ursusie na zdjęciach wykonanych przez SB, AAN, Prokuratura Generalna, sygn. 16/76, k. 21
3. Protesty robotnicze w Radomiu, VI 1976 r., fot. M. Kostrzewski, Muzeum Okręgowe w Radomiu im. Jacka Malczewskiego
4. Informacja Wydziału Społeczno-Administracyjnego KW PZPR w sprawie zasad postępowania z osobami zatrzymanymi podczas zajęć w Ursusie 25 VI 1976 r., 9 VII 1976 r., APW, KW PZPR w Warszawie, sygn. 918
5. Demonstranci blokujący tory kolejowe w Ursusie na zdjęciach wykonanych przez SB, AAN, Prokuratura Generalna, sygn. 16/76, k. 18

PLANSZA 27.

1. Chronologiczny przebieg wypadków w ZM „Ursus” w dniu 25 VI 1976 r.
2. Propozycja Departamentu Postępowania Karnego Prokuratury generalnej postępowania względem osób oskarżonych o udział w wydarzeniach czerwcowych w Radomiu, Płocku i Ursusie, 15 IX 1976
3. Karty Stanisława Karolkiewicza, Marka Majewskiego, Stanisława Trochimowicza z adnotacjami o represjach i pomocy udzielonej przez KOR, Archiwum Henryka Wujca, Kartoteka osób represjonowanych za wydarzenia w Ursusie, [1976]
4. „Apel do społeczeństwa i władz PRL”. Informacja o zawiązaniu KOR — ofiar represji w związku z wydarzeniami z 25 VI 1976 r., Archiwum Henryka Wujca, Dokument założycielski KOR
5. Nakaz aresztowania Mirosława Piotra Chmielewskiego, oskarżonego o niszczenie torów kolejowych w Ursusie 25 VI 1976 r., sporządzony przez podprokuratora Andrzeja Orlińskiego

PLANSZA 28.

1. Oświadczenie Komitetu Obrony Robotników, Warszawa 29 IX 1977 r.

Komitet Obrony Robotników powstał 23 września 1976 r. w celu niesienia pomocy prawnej, finansowej i lekarskiej represjonowanym po czerwcowych strajkach i demonstracjach, przywrócenia do pracy zgodnie z kwalifikacjami wszystkich wyrzuconych, przywrócenia im ciągłości pracy i wszelkich innych uprawnień zawodowych i społecznych, ujawnienia pełnych rozmiarów zastosowanych represji i wszystkich innych okoliczności związanych z protestem robotniczym 25 czerwca 1976 roku, ujawnienia i ukarania osób winnych naruszenia prawa, torturowania, powołania przez Sejm PRL Specjalnej Komisji Poselskiej do bezstronnego zbadania budzących niepokój społeczny problemów. Po

spełnieniu tych postulatów KOR straci rację dalszego istnienia. ...

Zadaniem Komitetu Samoobrony Społecznej :KOR" będzie:

1. Walka z represjami stosowanymi z powodów politycznych, światopoglądowych, wyznaniowych, rasowych i udzielanie pomocy ludziom z tych powodów prześladowanym.
2. Walka z łamaniem praworządności i pomoc pokrzywdzonym.
3. Walka o instytucjonalne zabezpieczenie praw i wolności obywatelskich.
4. Popieranie i obrona wszelkich inicjatyw społecznych, zmierzających do realizacji praw człowieka i obywatela.

Cyt. za: J. J. Lipski, Komitet Obrony Robotników KOR. Komitet Samoobrony Społecznej, Gliwice 1988

2. Okładka książki Jana Józefa Lipskiego, KOR. Komitet Obrony Robotników. Komitet Samoobrony Społecznej, Gliwice 1988

PLANSZA 29.

Pierwsza wizyta, po wyborze na Stolicę Piotrową, papieża Jana Pawła II w Ojczyźnie miała duże znaczenie dla opozycji demokratycznej w Polsce — umocniła jej wiarę w słuszność głoszonych zasad oraz ośmieliła do większej aktywności

1. Pierwsza wizyta, po wyborze na Stolicę Piotrową, papieża Jana Pawła II w Ojczyźnie — spotkanie w Belwederze z przewodniczącym rady państwa prof. Henrykiem Jabłońskim, I sekretarzem KC PZPR Edwardem Gierkiem, prymasem Stefanem Wyszyńskim, VI 1979 r., fot. NN, NAC, CAF, sygn. 375206/20
2. Pierwsza wizyta, po wyborze na Stolicę Piotrową, papieża Jana Pawła II w Ojczyźnie — msza w kościele św. Anny w Warszawie, 6 VI 1979 r., fot. NN, NAC, CAF, sygn. 3752/38/5

PLANSZA 30.

Ostatnia część wystawy poświęcona jest wydarzeniom, które w rezultacie doprowadziły do pierwszych wolnych wyborów w Polsce — 4 VI 1989 r. Początek im dały podwyżki cen (1 VII 1980 r.), które uruchomiły lawinę strajków w: Warszawie, Mielcu, Rzeszowie, Poznaniu, Grudziądzu, Żyrardowie, Świdniku, Lublinie, Szczecinie, Gdyni, Gdańsku. Robotnicy żądali podwyżek płac, a w Gdańsku przywrócenia do pracy Anny Walentynowicz i Lecha Wałęsy. Centrum wydarzeń, a zarazem miejscem narodzin „Solidarności”, stała się Stocznia Gdańska. Powstał tu Międzyzakładowy Komitet Strajkowy z L. Wałęsą na czele, który sformułował 21 postulatów nie tylko o charakterze gospodarczym, ale i politycznym — żądano utworzenia wolnych związków zawodowych. Porozumienie pomiędzy komisją rządową wicepremiera Mieczysława Jagielskiego a MKS podpisano 31 VIII 1980 r. NSZZ „Solidarność” zarejestrowano 10 XI 1980 r.

W powszechnym przekonaniu porozumienie między władzą a społeczeństwem wydawało się możliwe. Prowokowane przez władzę konflikty (m.in. sprawa bydgoska), stan gospodarki, niepewność spowodowane m.in. ćwiczeniami wojsk Układu Warszawskiego powodowały, że atmosfera w Polsce była stale

napięta. 13 XII 1981 r. gen. Wojciech Jaruzelski, stojący na czele Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego (WRON), ogłosił wprowadzenie stanu wojennego w Polsce, który zawieszono 31 XII 1982 r., a zniesiono 22 VII 1983 r. W wyniku stanu wojennego osadzono w więzieniach i obozach internowania ok. 10 000 osób. Były również ofiary śmiertelne, m.in. podczas pacyfikacji kopalni „Wujek” zginęło 9 osób, a 21 zostało rannych.

1. Strajk w Stoczni Gdańskiej, sierpień 1980 r., fot. Z. Trybek, AP Gdańsk
2. 21 POSTULATÓW MIĘDZYKŁADOWEGO KOMITETU STRAJKOWEGO, (Gdańsk, 17 sierpnia 1980 r.)
  1. Zalegalizowanie niezależnych od partii i pracodawców związków zawodowych.
  2. Zagwarantowanie prawa do strajku.
  3. Przestrzeganie zagwarantowanej w Konstytucji PRL wolności słowa, druku i publikacji.
  4. Przywrócenie do poprzednich praw ludzi zwolnionych z pracy po strajkach w 1970 i 1976 i studentów wydalonych z uczelni za przekonania, zniesienie represji za przekonania.
  5. Podanie w środkach masowego przekazu informacji o utworzeniu MKS oraz opublikowanie jego żądań.
  6. Podjęcie realnych działań wyprowadzających kraj z kryzysu.
  7. Wypłacenie strajkującym zarobków za strajk, jak za urlop wypoczynkowy, z funduszu Centralnej Rady Związków Zawodowych (CRZZ).
  8. Podniesienie zasadniczej płacy o 2 tys. zł.
  9. Zagwarantowanie wzrostu płac równoległe do wzrostu cen.
  10. Realizowanie pełnego zaopatrzenia rynku. Eksport wyłącznie nadwyżek.
  11. Zniesienie cen komercyjnych oraz sprzedaży za dewizy w tzw. eksporcie wewnętrznym.
  12. Wprowadzenie zasady doboru kadry kierowniczej na zasadach kwalifikacji, a nie przynależności partyjnej oraz zniesienie przywilejów Milicji Obywatelskiej, Służby Bezpieczeństwa i aparatu partyjnego.
  13. Wprowadzenie bonów żywnościowych na mięso.
  14. Obniżenie wieku emerytalnego - dla kobiet do 50 lat, dla mężczyzn do 55, lub zapewnienie emerytur po przepracowaniu w PRL 30 lat dla kobiet i 35 dla mężczyzn.
  15. Zrównanie rent i emerytur starego portfela.
  16. Poprawienie warunków pracy służby zdrowia.
  17. Zapewnienie odpowiedniej ilości miejsc w żłobkach i przedszkolach.
  18. Wprowadzenie płatnych urlopów macierzyńskich przez 3 lata.
  19. Skrócenie czasu oczekiwania na mieszkania.
  20. Podniesienie diety z 40 do 100 złotych i dodatku za rozłąkę.
  21. Wprowadzenie wszystkich wolnych sobót wolnych od pracy.

PLANSZA 31.

1. ...W Stoczni Gdańskiej przeżywałem wszystkie fazy strajku. Znałem je wprawdzie z Grudnia '70 i pomniejszych akcji, ale to nie było to. Gdy wskoczyłem na wózek akumulatorowy i krzyknąłem zakładamy strajk okupacyjny, a tłum zafalował jednym wielkim „Huraaa !!!”, poczułem się zupełnie tak, jakbym wydobyl się z ogarniającej mnie fali, która przedtem głużyła to, co mówiłem. Słowa i myśli zespoliły się z nastrojami i pragnieniami tych ludzi. Czulem, że to co mówię jest moje i tych, którzy stali obok mnie, że wspólnie walczymy o coś, co staje się naszą powinnością. I choć strajk wielokrotnie „dołował”, choć były kłótnie między stoczniami i groziło załamanie — wiedziałem już, że za tą szarpaniną rośnie coś nowego. Narodził się strajk solidarnościowy.

[Lech Wałęsa] A. Drzycimski, T. Skutnik, Gdańsk Sierpień '80. Rozmowy, Gdańsk 1990, s. 5

2. Stocznia Gdańska — migawki ze strajku, VIII 1980 r., fot. NN, NAC, CAF, sygn. 390140/11
3. Protokół porozumienia zawartego przez Komisję Rządową i Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w stoczni gdańskiej, 31 VIII 1980 r. AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1086
4. Niech żyją wolne związki zawodowe — ulotka, b.d., AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1089/10
5. Podpisanie porozumień pomiędzy Międzyzakładowym Komitetem Strajkowym w Gdańsku pod przewodnictwem Lecha Wałęsy Komisja Rządową a kierowaną przez wicepremiera Mieczysława Jagielskiego komisją rządową, 31 VIII 1980 r., APW, CAF, „Express Wieczorny”
8. Wolne Związki Zawodowe obrońcą praw robotnika, b.d., fot. NN, NAC, CAF, sygn. 389982/3
7. Lech Wałęsa podczas rozmów w Gdańsku, b.d., fot. NN, NAC, CAF, sygn. 389992/4
8. Przed bramą Stoczni Szczecińskiej, b.d., fot. NN, NAC, CAF, sygn. 389980/4

PLANSZA 32.

Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” — ogólnopolski związek zawodowy powstał w 1980 r. na bazie licznych komitetów strajkowych (w tym Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w Gdańsku), które z czasem przekształciły się w komisje założycielskie Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Celem związku, który został zarejestrowany 10 XI 1980 r. przez Sąd Okręgowy w Warszawie, była obrona praw pracowniczych.

1. Podstawy organizacyjno-prawne działalności NSZZ „Solidarność”, 1980 r., AAN, Zbiór dokumentów, prasy i druków zwartych opozycji politycznej, sygn. I/15, s. 22–23, 50
2. Koncert skrzypcowy Wandy Wiłkomirskiej we Wrocławiu na rzecz „Solidarności”, 17 XI 1980 r. fot. NN, Muzeum Niepodległości

3. Uroczystość wręczenia literackiej nagrody Nobla Czesławowi Miłoszowi, 10 XII 1980 r., fot. NN, AAN, CAF, „Radar”, sygn. 8/487
  4. Rejestracja NSZZ „Solidarność” — Lech Wałęsa przed gmachem sądów od strony ul. Ogrodowej, 10 XI 1980 r., fot. S. Pruszkowski, NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze, Komisja Zakładowa nr 227 PW
  5. Rejestracja NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych, 12 V 1981 r., fot. G. Kułakowska, Muzeum Historyczne m.st. Warszawy
  6. *Słowo solidarność skupia w sobie nasze pełne niepokoju nadzieje, pobudza do męstwa i do myślenia, wiąże sobą ludzi, którzy jeszcze wczoraj stali od siebie daleko. Historia wymyśla słowa, aby następnie słowa mogły kształtować historię. Słowo solidarność przyłączyło się dziś do innych, najbardziej polskich słów, aby nadać nowy kształt naszym dniom.*
- J. Tischner, *Etyka Solidarności*, Paryż 1982, s. 7

PLANSZA 33.

Lata 80. Przyniosły dalszą walkę z opozycją prowadzoną przez aparat bezpieczeństwa. Z jego rąk zginął Grzegorz Przemek oraz ks. Jerzy Popiełuszko. Nieznani sprawcy napadali na działaczy antykomunistycznych. Lata te dla większości społeczeństwa były ekonomicznym koszmarem — braki podstawowych artykułów, niska jakość produktów, trudności w ich zdobyciu wywoływały narastające zmęczenie i apatię. Władze rozumiały, że bez porozumienia z opozycją nie można dalej rządzić.

Na przełomie kwietnia i maja, a potem w sierpniu 1988 r. wybuchła nowa fala strajków w Bydgoszczy, Nowej Hucie, Stalowej Woli, Gdańsku. Finałem tych strajków, a zarazem całego, rozpoczętego w 1980 r., procesu przemian stał się rok 1989 — *Annus Mirabilis* (Rok Cudów). Dla Polaków był to przede wszystkim rok obrad Okrągłego Stołu, które przygotowały pierwsze wolne wybory w Polsce. Przyniosły one zwycięstwo ruchowi „Solidarności”, a w konsekwencji powołanie nowego rządu z pierwszym niekomunistycznym premierem Tadeuszem Mazowieckim.

Echem ruchu solidarnościowego w Europie środkowo-wschodniej były wydarzenia, które przyniosły, aksamienną rewolucję w Czechosłowacji, zburzenie muru berlińskiego, upadek Nicolae Ceaușescu w Rumunii, odzyskanie niepodległości przez państwa bałtyckie, a w konsekwencji upadek komunizmu w Europie środkowo-wschodniej. A wszystko to zaczęło się w Polsce, od sierpniowych strajków w 1980 r.

1. Sklep mięsny — zdjęcie sprzedawców na tle pustych półek, lata 80., fot. J. Wcisło, AAN, CAF, „ITD”, sygn. 8/151
2. Odsłonięcie pomnika Poznański czerwiec 1956, VI 1981 r., fot. S. Pruszkowski, NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze, Komisja Zakładowa nr 227 PW
3. Marsz milczenia na ulicach Warszawy o uwolnienie więźniów politycznych, 25 V 1981 r., fot. S. Pruszkowski, NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze, Komisja Zakładowa nr 227 PW

4. Blokada ronda w zbiegu Alej Jerozolimskich i ul. Marszałkowskiej w Warszawie, VI 1981 r., fot. S. Pruszkowski, NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze, Komisja Zakładowa nr 227 PW, Muzeum Niepodległości

PLANSZA 34.

1. Ks. Jerzy Popiełuszko, Lech Wałęsa i ks. Henryk Jankowski, b.d., [w:] Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Warszawa 2009, s. 29
2. Ulotki i broszury „Solidarności” rozpowszechniane w latach 80. XX w.

PLANSZA 35.

1. Obwieszczenie o wprowadzeniu stanu wojennego ze względu na dobro państwa, 13 XII 1981 r., AAN, KC PZPR
2. Afisz Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego, działającej w okresie 12/13 XII 1981–22 VII 1983, AAN, KC PZPR

Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego (WRON) — organ powstały w nocy 12/13 XII 1981 r. i administrujący Polską w czasie stanu wojennego, miał charakter pozakonstytucyjny, posiadał cechy junty wojskowej. Został rozwiązany 22 VII 1983 r. W jej skład weszli: gen. armii Wojciech Jaruzelski I sekretarz PZPR, premier rządu PRL, minister obrony narodowej; admirał Ludwik Janczyszyn, dowódca Marynarki Wojennej; gen. broni Eugeniusz Molczyk, główny inspektor szkolenia, wiceminister obrony narodowej; gen. broni Florian Siwicki, szef Sztabu Generalnego WP, wiceminister obrony narodowej; gen. broni Tadeusz Tuczapski, główny inspektor obrony terytorialnej, wiceminister obrony narodowej; gen. dyw. Józef Baryła, szef Głównego Zarządu Politycznego WP, wiceminister obrony narodowej; gen. dyw. Tadeusz Hupałowski, minister administracji, gospodarki terenowej i ochrony środowiska; gen. dyw. Czesław Kiszczak, minister spraw wewnętrznych; gen. dyw. Tadeusz Krepski, dowódca Wojsk Lotniczych; gen. dyw. Longin Łozowicki, dowódca Wojsk Obrony Powietrznej Kraju; gen. dyw. Włodzimierz Oliwa, dowódca Warszawskiego Okręgu Wojskowego; gen. dyw. Czesław Piotrowski, minister górnictwa i energetyki; gen. dyw. Henryk Rapacewicz, dowódca Śląskiego Okręgu Wojskowego; gen. dyw. Józef Użycki, dowódca Pomorskiego Okręgu Wojskowego; gen. dyw. Zygmunt Zieliński, sekretarz WRON, szef Departamentu Kadr MON; gen. bryg. Michał Janiszewski, szef Urzędu Rady Ministrów; gen. bryg. Jerzy Jarosz, dowódca 1 Warszawskiej Dywizji Zmechanizowanej; płk Tadeusz Makarewicz, płk Kazimierz Garbaciak; płk Roman Leś; ppłk Mirosław Hermaszewski; ppłk Jerzy Włosiński

3. Ulica Mostowa w Warszawie — demonstracja siły, 3 V 1982 r., fot. K. Mielezsko, Muzeum Niepodległości
4. Warszawa ul. Świętojańska, 3 V 1982 r. fot. Andrzej S. Rybczyński, Muzeum Niepodległości
5. Przed barbakanem w Warszawie, b.d., fot. S. Pruszkowski, NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze, Komisja Zakładowa nr 227 PW

6. Rynek Starego Miasta w dniu 3 V 1982 r. fot. S. Pruszkowski, NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze, Komisja Zakładowa nr 227 PW
7. Maski gazowe, fot. Konrad Mielezsko, repr. G. Kułakowska, Muzeum Historyczne m.st. Warszawy 1982
8. Zdjęcie w tle: Plac Zamkowy w dniu 3 V 1982 r., fot. S. Pruszkowski, NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze, Komisja Zakładowa nr 227 PW
9. *Ta wojna nie została wypowiedziana. W trakcie grudniowej sobotniej nocy do naszych domów załomotali funkcjonariusze służby bezpieczeństwa i wywalając drzwi łomami, tłukąc na odlew, puszczając łzawiący w oczy, zakuwając w kajdanki — powieźli nas do więzień w charakterze internowanych. Byliśmy pierwszymi jeńcami w tej dziwnej wojnie, którą komunistyczny establishment wydał własnemu społeczeństwu.*

Cyt. za: A. Michnik, *Listy z Białoleki*, Warszawa 1982, s. 1

PLANSZA 36.

1. Obóz internowanych w Białolece — na pierwszym planie Jan Lityński, 1982 r., fot. NN, Muzeum Niepodległości
2. W celi więzienia przy ul. Rakowieckiej w Warszawie internowani: Adam Michnik, Karol Modzelewski, b.d., [w:] Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Warszawa 2009, s. 29
3. W celi więzienia przy ul. Rakowieckiej w Warszawie internowani: Karol Modzelewski, Henryk Wujec, Andrzej Gwiazda, Adam Michnik, b.d., [w:] Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Warszawa 2009, s. 29
4. W celi więzienia przy ul. Rakowieckiej w Warszawie internowani: Antoni Lawina, Karol Modzelewski, Adam Michnik, Andrzej Sobieraj, b.d., [w:] Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Warszawa 2009, s. 29
5. *Dla mnie Panie Generale, [gen. Czesław Kiszczak] więzienie nie jest żadną szczególnie dotkliwą karą. Tamtej grudniowej nocy, to nie ja zostałem proskrybowany, to wolność; to nie ja dziś jestem więziony, to Polska. Dla mnie, Panie generale, karą byłoby, gdybym musiał na pańskie polecenie szpiclować, machać pałką, strzelać do robotników, przesłuchiwać uwięzionych i wydawać haniebne wyroki skazujące. Szczęśliwy jestem, że znalazłem się po właściwej stronie: wśród ofiar, a nie wśród oprawców...*

Z listu otwartego Adama Michnika napisanego w Areszcie Śledczym w Warszawie przy ul. Rakowieckiej 37 w dniu 10 grudnia 1983 r., cyt. za: *Oskarżona Solidarność*, Warszawa '84, s.58

PLANSZA 37.

1. *CDN [ciąg dalszy nastąpi]* — ulotka, b.d., AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1341
2. *Ociekająca krwią biało-czerwona flaga z logo „Solidarności”* — ulotka, b.d., AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1091

3. Karykatura gen. Wojciecha Jaruzelskiego jako ogniwa pośredniczącego w uzyskiwaniu pożyczek na Zachodzie, które były przeznaczone dla ZSRR, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1100
4. Karykatura gen. Wojciecha Jaruzelskiego jako pisklęcia w gnieździe na głowie orla z godła państwowego PRL, b.d., Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1100
5. *Solidarność help* — ulotka, 18 I 1982, AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1089
6. Tekst informujący o celach „Solidarności” Walczącej, powstałej w 1982 r., b.d., AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1100
7. „*Solidarność*” *lives* — ulotka, b.d., AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1090
8. Bulletin d'Information „Solidarność”, nr 47/48, — pierwsza strona z ilustracją przedstawiającą kartkę z kalendarza z datą: 13 XII, 13 XII 1982 r., AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1091
9. *Solidarity Underground* — okładka Biuletynu „Solidarności”, b.d., AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1089
10. Wykaz internowanych, Strzeblinek, [w:] „Gazeta Niedzielną”, I 1982 r., AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1087

PLANSZA 38.

Wizyta papieża Jana Pawła II w Polsce, 16–23 VI 1983 r.

PLANSZA 39.

1. Nekrolog ks. Jerzego Popiełuszki, XI 1984, fot. NN, MZA „Solidarność”
2. Nekrolog Grzegorza Przemyska, V 1983 r., fot. NN, Muzeum Niepodległości
3. Plac Wilsona w dniu pogrzebu ks. Jerzego Popiełuszki, 3 XI 1984 r., fot. N.N. ze zb. MZA „Solidarność”
4. Pogrzeb Grzegorza Przemyska w Warszawie, 19 V 1983 r., fot. NN, AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 293

Pojęcie godności człowieka nie daje się określić przy pomocy definicji. Godność człowieka jest wartością, którą się widzi i czuje, ale o której trudno jest mówić. Można jednak naprowadzić uwagę na tę wartość, wskazując na jej kontekst. Kontekstem są prawa człowieka. Godność człowieka przejawia się przez prawa, które człowiekowi przysługują.

J. Tischner, *Etyka Solidarności*, Paryż 1982, s. 77

PLANSZA 40.

1. „Młoda Solidarność” na przyczepie, 1989 r., fot. D. Bolikowska, ze zb. autorki
2. Rozrzucanie ulotek opozycyjnych, lata 80., fot. NN, AAN, MAW, ITD, sygn. 8/17

3. Strajk w Stoczni Gdańskiej, 1988 r., fot. NN, AP Gdańsk
4. Demontaż pomnika Feliksa Dzierżyńskiego, 17 XI. 1989 r., fot. E. Helbert, Muzeum Niepodległości
5. Strajk okupacyjny studentów UW, 1988 r., fot. J. Gromski, Muzeum Historyczne m.st. Warszawy

PLANSZA 41.

Ulotki „Solidarności” z lat 80.

PLANSZA 42.

1. Okrągły Stół — sesja zdjęciowa przed rozpoczęciem obrad, II 1989 r., fot. K. Wojciechowski, AAN, MAW, sygn. 8/19
  2. Debata polityczna Wałęsa–Miodowicz, 1988 r., AAN, MAW, sygn. 8/21
  3. Okrągły Stół — inauguracyjne posiedzenie uczestników obrad, AAN, MAW, sygn. 8/19
  4. „Tygodnik Polski” — pismo wolnych Polaków w Australii i Nowej Zelandii, Melbourne, 21–28 I 1989 r., AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1084
  5. Okrągły Stół — montaż okrągłego stołu, 1989 r., fot. K. Wojciechowski, AAN, MAW, sygn. 8/19
  6. Okrągły Stół — okrągły stół przygotowany do obrad, czeka na uczestników spotkania, II 1989 r., fot. K. Wojciechowski, AAN, MAW, sygn. 8/19
  7. Okrągły Stół — w drodze na miejsce obrad, II 1989 r., fot. K. Wojciechowski, AAN, MAW, sygn. 8/19
  8. Okrągły Stół — prof. Aleksander Gieysztor na chwilę przed rozpoczęciem obrad, II 1989 r., fot. K. Wojciechowski, AAN, MAW, sygn. 8/19
  9. *Może po upływie dwudziestu lat Polacy wreszcie się uwolnią od masochistycznej pasji niszczenia pamięci o jednym z najważniejszych wydarzeń swojej najnowszej historii, jeśli nie jednego z ważniejszych w historii Europy: Okrągłego Stołu?*
- A. Boniecki, „Tygodnik Powszechny”, nr 6 (31.09), 8 lutego 2009 r.

PLANSZA 43.

1. W samo południe — plakat wyborczy autorstwa T. Sarnckiego, 1989 r., AAN, Spuścizna Stanisława Grocholskiego, sygn. 1107
2. Ulotki „Solidarności” z okresu kampanii wyborczej 1989 r.

PLANSZA 44.

Demontaż muru berlińskiego — systemu umocnień o długości 155 km (betonowy mur, okopy, zapory drutowe, miny), oddzielających Berlin Wschodni, stolicę NRD i miejscowości zachodniej Brandenburgii od Berlina Zachodniego, istniejących od VIII 1961 r. do XI 1989 r., 9 XI 1989 r., fot., NAC, CAF, sygn. 448512-4; 448513-29; 448514-6; 4485-17-10

ILUSTRACJE

NIE po drodze nam
z przeciwnikami socjalizmu!

1945-50

Niemcy skapitulowali — plakat, s.d., AAN, MN, sygn. 2463.
/ Germans has capitulated — a poster

Polskie morze wraca do macierzy 1945 — plakat, s.d., AAN, MN,
sygn. 2563 / The Polish sea back to the motherland — a poster

Wielki Stół w konferencji przedstawicieli rządów ZSRR, USA i Wielkiej
Brytanii w Poczdamie, 8 sierpnia 1945 r. w fot. wzdłuż Ścieżki,
sygn. 1665 s. 2 200 (s.d.), fot. MN, AAN, sygn. 3217 / Grand Table at the
 Potsdam conference, the meeting of the Soviet Union, United States and
 British Empire governments' representatives, 8 August 1945

Orkiestra Związanych — manifestacja mieszkańców Warszawy, na pierwszym planie parlamentarna
kapelmistrz warszawskiego PZO, 9 9 1945 s., fot. MN, AAN, sygn. 6 4043 / Independence Day — the
concertation of the inhabitants of Warsaw in the foreground the Warsaw committee
of the Polish Workers' Party (PPR), 9 May 1945

Zdjęcie w tle: Zaślubiny z morzem, s.d., fot. MN, AAN, PWN, sygn. 640443
/ Photograph at the background: The Marriage to the Sea Ceremony

NIE po drodze nam
z przeciwnikami socjalizmu!

1945-50

Stronnictwo Ludowe

**DLACZEGO W POLSCE NIE BĘDZIE
KOLEKTYWIZACJI**

CHŁOPII

Wieloletnie doświadczenia w Polsce dowodzą, że kolektywizacja jest nie do zaakceptowania. Chłopi nie chcą być zbiorowcami, nie chcą być traktowani jak zwierzęta. Kolektywizacja jest dla nich czymś obcym, czymś, czego nie rozumieją. Dlatego nie należy jej wprowadzać w Polsce.

CHŁOPII

Wieloletnie doświadczenia w Polsce dowodzą, że kolektywizacja jest nie do zaakceptowania. Chłopi nie chcą być zbiorowcami, nie chcą być traktowani jak zwierzęta. Kolektywizacja jest dla nich czymś obcym, czymś, czego nie rozumieją. Dlatego nie należy jej wprowadzać w Polsce.

Rolniku zdaj świadczenia
nie czekaj na poborcę!

Balżebrz odaj świadczenia nie czekaj na poborcę — ofisa, k.s., AAR, AMR, eggs. 8215.

Balżebrz odaj świadczenia nie czekaj na poborcę — ofisa, k.s., AAR, AMR, eggs. 8215.

OBWIESZCZENIE
MINISTRA POLNICTWA I LEŚNICTWA

DEKRET
POLSKIEGO KOMITETU WYŻYDZIENIA NARODOWEGO

Regulacja i pługiem budujemy przyszłość — plakat, 1945-1947, AAR, MR, eggs. 8243

**Chłopic, otrzymałeś ziemię —
Lecz obowiązkiem Twoim
Jest obsiać ją!**

Chłopic, otrzymałeś ziemię — lecz obowiązkiem Twoim jest obsiać ją — ofisa, k.s., AAR, AMR, eggs. 8219

KALENDARZYK REFORMY ROLNEJ

Okres	Opis
1. 1. 1945	Przejęcie przez Państwo gruntów państwowych, kościelnych i szlacheckich.
1. 2. 1945	Przejęcie przez Państwo gruntów państwowych, kościelnych i szlacheckich.
1. 3. 1945	Przejęcie przez Państwo gruntów państwowych, kościelnych i szlacheckich.
1. 4. 1945	Przejęcie przez Państwo gruntów państwowych, kościelnych i szlacheckich.
1. 5. 1945	Przejęcie przez Państwo gruntów państwowych, kościelnych i szlacheckich.
1. 6. 1945	Przejęcie przez Państwo gruntów państwowych, kościelnych i szlacheckich.
1. 7. 1945	Przejęcie przez Państwo gruntów państwowych, kościelnych i szlacheckich.
1. 8. 1945	Przejęcie przez Państwo gruntów państwowych, kościelnych i szlacheckich.
1. 9. 1945	Przejęcie przez Państwo gruntów państwowych, kościelnych i szlacheckich.
1. 10. 1945	Przejęcie przez Państwo gruntów państwowych, kościelnych i szlacheckich.
1. 11. 1945	Przejęcie przez Państwo gruntów państwowych, kościelnych i szlacheckich.
1. 12. 1945	Przejęcie przez Państwo gruntów państwowych, kościelnych i szlacheckich.

Kalendarzyk reformy rolnej — ofisa, k.s., AAR, AMR, eggs. 8217

**TRADYCYJNE
DOŻYNKI
KASZUBSKIE
W GDYNI-CISOWEJ**
niedziela, dn. 18 sierpnia 1946 r.

PROGRAM:
Godz. 12 — Kawałek dyktando i Odprawy pospolicie obywateli.
Opiekalski, Maruski, Słaska, Świątkowski, 10 Lutego i spacerownik.
Godz. 15 — Składanka wokalno-chołopowska: Dąbrowski, Wajsb, Wajsb, Świątkowski, Żółkowski.
Godz. 18 — Fajfy regionalne.
ZABAWA LUDOWA na polanie.
KONCERT ORKIESTRY.
Komitet Dożynkowy.

Trójmiejski Związek Kaszubski w Gdyni-Cisowej — plakat, 18 VIII 1946 r., AAR, AMR, eggs. 8214

**Niech żyje Rząd
Demokratyczny!**
Któremu Chłop zawdzięcza
przeprowadzenie Reformy Rolnej!

Niech żyje Rząd Demokratyczny, któremu Chłop zawdzięcza przeprowadzenie reformy rolnej — ofisa, k.s., AAR, AMR, eggs. 8218

**Składając kontygent zbożowy
Ratujesz brata od śmierci głodowej!**

Składając kontygent zbożowy ratujesz brata od śmierci głodowej — ofisa, k.s., AAR, AMR, eggs. 8216

ZARZĄDZENIE

**w sprawie
ukonczenia jesiennej orki i siewów**

W celu ukonczenia jesiennej orki i siewów i skierowania kontyngentu dla zapewnienia wyżywienia ludności województwa i utrzymania jej od głodnej śmierci.

- ZARZĄDZAM:**
- 1) Wzrost wydatków na zakup środków rolniczych, narzędzi i sprzętu rolniczego.
  - 2) Wzrost wydatków na zakup środków rolniczych, narzędzi i sprzętu rolniczego.
  - 3) Wzrost wydatków na zakup środków rolniczych, narzędzi i sprzętu rolniczego.
  - 4) Wzrost wydatków na zakup środków rolniczych, narzędzi i sprzętu rolniczego.
  - 5) Wzrost wydatków na zakup środków rolniczych, narzędzi i sprzętu rolniczego.
  - 6) Wzrost wydatków na zakup środków rolniczych, narzędzi i sprzętu rolniczego.
  - 7) Wzrost wydatków na zakup środków rolniczych, narzędzi i sprzętu rolniczego.

WYDZIAŁ GOSPODARSTWA ROLNO-LEŚNICTWA — ofisa, k.s., AAR, AMR, eggs. 8213

Poster dating from 1945-1947 concerning agricultural reform sponsored by the Polish Committee of National Liberation (PCNL) — ofisa 1945, AAR, AMR, eggs. 8213

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1945-50

Jan SMOLCOWSKI, poseł na Sejm, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Jan ŁUKASIEWICZ, matematyk, Polak, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Stanisław GOMUŁKA, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Stanisław SZKARADYŃSKI, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Stanisław GOMUŁKA, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Kazimierz WIERZYŃSKI, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

*Oskarżajcie nas wszystkich, nie tylko szesnastu,
Sądzcie poległych w grobie, to też winowajcy,
Sądzcie szkielet, co z wojny pozostał się miastu,
Gdy wyście jeszcze z diabłem kumali się, zdrajcy.
Oskarżcie także wolność, nieznaną wam słowo,
Ten odwieczny zabobon, co zawsze nas dzieli,
Cały kraj polski weźcie, zamknijcie go w celi
I wprowadźcie pod sztykiem na salę sądową.*

Kazimierz Wierzyński – Na proces moskiewski, 1945 r.

Kazimierz WIERZYŃSKI, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Stanisław GOMUŁKA, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Stanisław GOMUŁKA, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Proces moskiewski – proces polityczny przegrodzonego Państwa Polskiego. Późniejszy, przeprowadzony w Moskwie, 19-21 VI 1945 r., tel. 108, S.M.C. (sygn. 32 620-21 700) The leaders of the Polish Underground State judged in Moscow in the Trial of the Nations, 19-21 June 1945

Stanisław GOMUŁKA, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Stanisław GOMUŁKA, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Stanisław GOMUŁKA, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Stanisław GOMUŁKA, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Stanisław GOMUŁKA, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Stanisław GOMUŁKA, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

Stanisław GOMUŁKA, polityk, członek PK, poseł na Sejm w 1945 r.

NIE po drodze nam
z przeciwnikami socjalizmu!

1945-50

36-AL
45

**RZĄD JEDNOŚCI
NARODOWEJ**
1945 r.

Rząd powołany 28 VI 1945 r. na podstawie porozumienia zawartego w Moskwie między Krajową Radą Narodową a politykami emigracyjnymi, skupionymi wokół Stanisława Mikołajczyka i Stronictwa Ludowego, w składzie: premier Edward Osóbka-Morawski (PPS), wicepremier minister ds. ziem odzyskanych Władysław Gomułka (PPR), wicepremier minister rolnictwa i reformy rolnej Stanisław Mikołajczyk (PSL), uznany 5 VII 1945 r. przez USA, a także inne państwa koalicji antyhitlerowskiej, aczkolwiek *de iure* jedyną legalną władzą RP pozostał nadal rząd RP na uchodźstwie.

PKWN – Rząd Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej to zwycięska droga demokracji (22 VII 1944-22 VII 1945). AKA, A.W.M., 1945, nr 4307 / The Government of National Unity created on 28 June 1945 as a result of the agreement reached in Moscow between the State National Council and Polish emigration politicians

NIE po drodze nam
z przeciwnikami socjalizmu!

1945-50

TONACY BRZYTWY SIĘ CHWYTA

**MIKOŁAJCZYK
NAWOLUJE DO GŁOSOWANIA ZA SENATEM**

Tonący brzytwy się chwytą. Mikołajczyk nawołuje do głosowania za senatem — afisz, 1944.
APN, sygn. ANI P 24, nr 1161

Zdjęcie w tle: 3 x tak — afisz i broszury z hasłami propagandowymi,
[1944], AAN, A/MOR, sygn. 625/1 / Photographs at the background: '3 x yes'
— leaflets and brochures about the People's Referendum of 1946

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1945-50

WITOLD PŁECKI

Rejmistrz kawalerii Wojska Polskiego, żołnierz podziemia, organizator ruchu oporu w Auschwitz-Birkenau, aresztowany 8 V 1947 r. i oskarżony o działalność wywiadowczą na rzecz rządu RP na uchodźstwie (został skazany na karę śmierci przez Rejonowy Sąd Wojskowy w Warszawie w procesie tzw. grupy Witolda (3 III 1948-15 V 1948)) – wyrok wykonano w więzieniu mokotowskim na Rakowieckiej poprzez strzał w tył głowy.

A Polish Army Cavalry Regiment officer, an underground officer, a voluntary prisoner and a founder of the resistance movement in KL Auschwitz-Birkenau, arrested on 8 May 1947 and accused of espionage activity for Polish Government in exile, sentenced to death by a Local Army Military Court in a so-called Witold-group trial (3 March 1948-15 May 1948). The verdict was executed in Mokotów Prison in Rakowiecka Street with a shot at the back of his head.

Witold Płecky przed sądem 1948 r. (fot. MB arch. Instytut Płockich Witold Płecky on trial)

Kazimierz Pużak, przewodniczący Rady Jedności Narodowej (fot. MB arch. Instytut Płockich Kazimierz Pużak, chairman of the National Unity Council, 1945-1950)

KAZIMIERZ PUŻAK

Polaki działacz socjalistyczny, przewodniczący Rady Jedności Narodowej – zastępcy parlamentu Polskiego Państwa Podziemnego (od I 1944 r.), aresztowany w 1947 r. Został skazany w 1948 r. w procesie przywódców PPS-WRN na 10 lat więzienia. Zmarł w więzieniu w Rawiczu 30 IV 1960 r.

A Polish socialist activist, a chairman of Council of National Unity (since January 1944 a quasi-parliament of Polish Underground State), arrested in 1947, sentenced in 1948 to 10 year imprisonment in Polish Socialist Party-Freedom, Equality, Independence (PPS-WRN) leaders trial. He died in prison in Rawicz on 30 April 1960.

Proces Krakowski

PROCES KRAKOWSKI (11 VIII-10 IX 1947) / A CRACOW TRIAL (11 AUGUST-10 SEPTEMBER 1947)

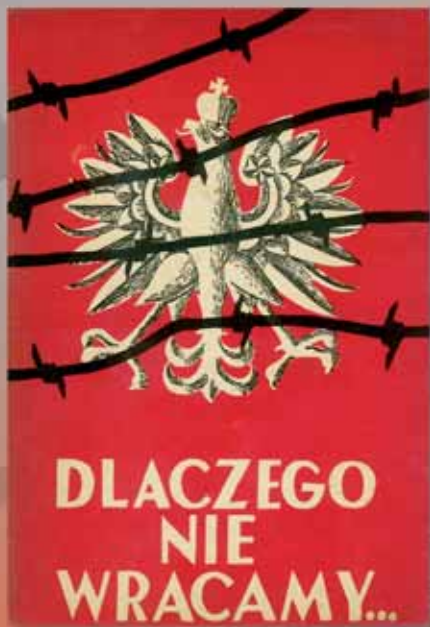
Proces pokazowy przeciw Franciszce Niepokólczyckiej, Stanisławowi Mierzwie i ich współpracownikom, którego celem było skompromitowanie w oczach społeczeństwa dwóch ugrupowań opozycyjnych – działającego jawnie PSL oraz Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”, pozostającej w konspiracji organizacji poakowskiej. Działaczy WRN oskarżano o działalność wywiadowczą na rzecz obcych rządów oraz terroryzowanie członków PPR. Całunkom PSL zarzuczono świadomą współpracę z nielegalnym podziemiem. Wyrok ogłoszono 10 IX 1947 r. – osiem osób skazano na karę śmierci, osiem na długoletnie więzienie, jedną uniewinniono.

A show trial against Franciszka Niepokólczycka, Stanisław Mierzwa and their companions. Its aim was to compromise two opposition groups in the eyes of the society: Polish Peasants' Party (PSL) working openly and Freedom and Independence (WIM) group, an underground post-Home Army organization. WIM activists were accused of being intelligent agents of foreign powers as well as of terrorizing the Polish Workers Party (PPR) members. The PSL members were accused of conscious collaboration with the illegal underground movement. The verdict was announced on 10 September 1947: eight people were sentenced to death, eight to long imprisonment and one was acquitted.

Osoby w trybie Przewodu wywiadowczych w sprawie przeciwko Franciszce Niepokólczyckiej, Stanisławowi Mierzwie i ich współpracownikom. (Fotografia z archiwum). Wyrok w sprawie Witold Płecky i innych.

NIE po drodze nam
z przeciwnikami socjalizmu!

1951-60

dlaczego nie wracamy — plakat, S.A. — [w:] Archiwum K&I Biuro w Warszawie, Warszawa 2005, s. 49. Why we do not come back... — a poster

Wojtkowi Ład Długoszy w Warszawie — proces zorganizowanej grupy zbrojników, której współorganizatorem był Stanisław Kłopotowski (Złoty) Agenci w szkodliwej sprawie 24.1.1951 r., fot. Szarowski, M&C, CNP, eggs. 192124 / A Military District Court in Warsaw — a trial of a group of bandits organized at dawn on 24.1.1951

Proces gen. Stanisława Tatarskiego, jednego z uczestników w zaprzeczeniu w sprawie gen. — w tym gen. Józef Rychłowski, gen. Stefan Wyszczarski i gen. Franciszek Herman, p. Marjusz Szlachetki i innych uczestników na dozwolone miejsce, 20.1.1951 r., fot. S. Władysławski, M&C, CNP, eggs. 19211-4 / A show trial of the General S. Tatarski, J. Rychłowski, S. Wyszczarski and F. Herman, Lieutenant M. Szlachetka and others accused for espionage, conducted in the imprisonment, July 1951

Wojtkowi Ład Długoszy w Krakowie — proces ukrywających i zaprzeczenia na rzecz wyroku 20.1.1951 r., fot. M&C, CNP, eggs. 192124 / A Military Local Court in Cracow — a trial of the accused of espionage for the US intelligence service, 21 January 1951

Proces generała Kufakowa (gen. Czesław) w gminie Sława, 21.2.1951 r., fot. Szarowski, M&C, CNP, eggs. 192128 / A trial of a Colonel from Chociszewo in the Sława district, 21 February 1951

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1951-60

CICHOCKI WAŁAWA, TOKARSKA CZESŁAWA, KARSKA WAŁAWA
 Skazani na 3 miesiące (Cichocki i Tokarska) oraz miesiąc (Karska) oboru za niepoprawienie srapty jednodniówki wydanej z okazji 1 Maja – „Tylko w Polsce Ludowej wolnej od wyzysku socjalistycznego” (zamiast kapitalistycznego) – straszenie sprawy przeciwko Tokarskiej Czesławie, Karasiej Wacławie, Cichockiemu Wacławowi z 18 VIII 1951 r. oskarżonym w niedopełnienie obowiązku należytego poprawienia srapty jednodniówki wydanej z okazji 1 Maja poprzez nieumyślnie wstawienie słowa „socjalistycznego” zamiast „kapitalistycznego” i zmianę sensu politycznego hasła, APW, zespół nr 686/III, Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym – Delegatura Warszawska i Wojewódzka, sygn. akt I DKS 2161/51

The documents from the files of Waclaw Cichocki, Czeslaw Tokarska and Waclaw Karska, sentenced to 3 months (Cichocka and Tokarska) and 1 month (Karska) of (corrective labour) camp for missing to correct a misprint in a one-off issue published to celebrate 1st of May. The printed version went: [...] Only in People's Poland free from socialist exploitation [...] where as it should have been written: [...] free from capitalist exploitation [...]

MUCKO JAN

Oskarżony o rozpowszechnianie fałszywych wiadomości o wyborach do Sejmu PRL („kto pojedzie głosował na Bołka – 2 kg słoniny, kto nie – 20 kg”) – fragment protokołu przesłuchania Jana Mucko z 18 X 1952 r. w Komendzie Milicji Obywatelskiej m.st. Warszawy, APW, zespół nr 686/III, Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym – Delegatura Warszawska i Wojewódzka, sygn. akt I DKS 5657/52

The documents from the files of Jan Mucko accused of spreading false information about the Legislative Election („If you vote for Bolek [Boleslaw Bierut] you will receive 2 kg of pork fat, if you don't – only 20 kg”).

Documents concerning people who were charged and sentenced to labor in the period of 1951-1952

RACZYKIEWICZ JERZY

Podejrzany o zmuszanie obsługi tramwajów do porzucenia pracy i wzięcia udziału w wielkanocnych obrzędach religijnych – wyrok sądu Apelacyjnego w Warszawie z 1 III 1951 r. (faktycznie: just Sąd Wojewódzkiego dla m.st. Warszawy) skazujący Jerzego Raczkykiewicza na rok więzienia za zmuszanie obsługi tramwajów do porzucenia pracy i wzięcia udziału w wielkanocnych obrzędach religijnych (uchylony przez Sąd Najwyższy), APW, sygn. I 1. K 428/50

Jerzy Raczkykiewicz's case file: accused of forcing the tramway drivers to stop work in order to take part in Easter religious celebrations

WCISŁO FRANCISZEK

Zniewazył rząd w osobie B. Bieruta, oraz przedstawił fałszywe wiadomości o warunkach bytowych mas pracujących – orzeczenie z 18 VI 1953 r. Delegatury Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym uznające Franciszka Wcisło winnym rozpowszechniania fałszywych wiadomości o warunkach bytowych mas pracujących oraz znieważenia obywateli: wyrazami Rządu PRL w osobie przewodniczącego Rady Ministrów B. Bieruta i skazujące go na 18 miesięcy oboru pracy, APW, zespół nr 686/III, Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym – Delegatura Warszawska i Wojewódzka, sygn. akt I DKS 4604/53

The files of Franciszek Wcislo, who supposedly insulted Boleslaw Bierut's government and presented the false information about the working class standard of living

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1951-60

KONSTITUCJA

REPUBLIKI LUDOWEJ.

Projekt konstytucji PRL z 22 VII 1952 r. z widocznymi poprawkami wykonanymi przez Jaceka Śliżkę, 1951 r., AAN, sygn. 6712 / The project of the People's Republic of Poland (PRL) constitution from 22 July 1952 with handwritten corrections of Jacek Śliżka, 1951

Cołtur Polski - model bez korony, s.c., AAN, PRL, sygn. 6821 / Polish coat of arms - no eagle without a crown, s.c.

Komunikacja pocztowa dla Bolesława Bieruta, 22 VII 1952 r., NAC, Biuletyn Centralny Prezydenta RP i Kancelaria Rady Państwa w Warszawie, sygn. 293 / A commemorative card for Bolesław Bierut, 22 July 1952

Barwy PRL, s.c., AAN, SE 1024 / The national colors of the People's Republic of Poland (PRL), s.c.

Bolesław Bierut, prezydent RP (2 II 1947-28 XI 1952), s.c., NAC, AAN, sygn. 102 / Bolesław Bierut, President of the People's Republic of Poland (1947-1952)

20/100 w: Projekt konstytucji PRL z 22 VII 1952 r. z widocznymi poprawkami wykonanymi przez Jaceka Śliżkę, prezydenta RP, 1951 r., AAN, sygn. 6712 / Photograph of the handwritten project of the People's Republic of Poland (PRL) constitution from 22 July 1952 with handwritten corrections of Jacek Śliżka, 1951

NIE po drodze nam
z przeciwnikami socjalizmu!

1951-60

48

Redakcja „Po prostu” — główna siedziba wydawnictwa, wybudowana w latach 1951-1952 w Warszawie, która od 1952 w siedzibie przy ul. Żelaznej 44 (obecnie siedziba „Głosu Rolniczego”) w tymże samym miejscu kontynuowała wydawanie. Wskazywa ją na miejscu Wiktora Kozłowa, który na spotkanie prasowe polskiego państwa, w 1950 r. Wł. Dąbca, Wł. Dąbca, ppłk. 1950 r. i 1950 r. w redakcji „Po prostu” — a także główny redaktor, powołany przez 1957 na 1957 w Warszawie. Wł. Dąbca 1951 — z tytułu 17. rocznicy Rewolucji październikowej, Warszawa 1951.

Wskazywa na ul. Żelaznej 44 (obecnie siedziba „Głosu Rolniczego”) w tymże samym miejscu kontynuowała wydawanie. Wskazywa ją na miejscu Wiktora Kozłowa, który na spotkanie prasowe polskiego państwa, w 1950 r. Wł. Dąbca, Wł. Dąbca, ppłk. 1950 r. i 1950 r. w redakcji „Po prostu” — a także główny redaktor, powołany przez 1957 na 1957 w Warszawie. Wł. Dąbca 1951 — z tytułu 17. rocznicy Rewolucji październikowej, Warszawa 1951.

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1951-60

Prasa uczestników sądów procesowych w Poznaniu, 4 1951 r., fot. RM, RMF, 1990-427084
A trial of the participants of the June events in Poznań, October 1951

Korespondenci krajowi i zagraniczni w sali prasowej podczas procesu uczestników wydarzeń w Poznaniu, X 1951 r., fot. MN, RM, RMF, 1990-42707-8 / Polish and foreign correspondents in the press gallery during the trial of the participants of the June events in Poznań, October 1951

POZNANSKI CZERWIEC 1956 (CZERWIEC '56)

pierwszy w PRL protest robotników przeciw totalitarnej władzy – strajk generalny i demonstracje liczne z końca czerwca 1956 r. w Poznaniu, krwawo stłumione przez wojsko i milicję.

June 1956 in Poznań (June '56) – the first in People's Republic of Poland (PRL) protest of workers against totalitarian authorities – the general strike and demonstrations began at the end of June and were suppressed by military service and police.

Afflicted worker at socialist trial, 29.10.1951 r. in Poznań, with Polish and foreign participants in trial, shot in official newspaper, 30.10.1951 r., fot. WZ, RM, RMF, Ignacy Świątkowski, 1945 / Arresting the worker at the participants of the June events in Poznań, arrested of killing a policeman during the strikes with security service, 29 June 1956

Strajk w Gł. Stawie na ulicy
Poznań 4 czerwca 1956 r., fot. RM,
RMF, 1990-3181001,2-34, 191,22913,
33, 35 / Photograph of the strike
Poznań Street scene from June 1956

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1951-60

Przywódca Stefan Wyszyński (1884-1981) w szacie papieża w Dome Siostry
Kamorzerek w Kamieńcu — wzniesiony 25 IX 1952 r. przez władze
Komunistyczne przetrwał w próżności do 26 X 1956 r. w wstępnym
miejscowości: Rywałd, Lidzbarski Włodzisław, Szwarc, Szwarc,
fot. MN, NAC, sygn. 3140 113 / Primate Stefan Wyszyński in his room
in the Convent of Sisters of the Holy Family of Nazareth in Kamieniec
— he was arrested in 1952 and interned till 1956

Wjazd biskupa Stefana Wyszyńskiego z Kamieńcu do Warszawy, 26 X 1952 r., fot. MN, NAC, sygn.
3140 114 / Bishop Cardinal Wyszyński leaving Kamieniec for Warsaw, 26 October 1952

Wnętrze Siostry Kamorzerek w Kamieńcu — podczas interwencji: bp Tomasz Włoczyński, bp Stefan
Wyszyński, bp. profet Antoni Parobek, Włodzisław Szwarc, Szwarc, Szwarc, Szwarc, fot. MN, NAC,
sygn. 3140 104 / The Convent of Sisters of the Holy Family of Nazareth in Kamieniec — during the
interference; in the photo: Bishop Tomasz Włoczyński, Stefan Cardinal Wyszyński, Rev. A. Parobek,
Włodzisław Szwarc, Szwarc, Szwarc

RYWAŁD K. LIDZBARKA 28 IX 1953, PONIEDZIAŁEK

Zgłosił mię „pan w ceracie”, wysoki, przystojny mężczyzna, młody jeszcze, o twarzy bez wyrazu. Wykładał mi raz jeszcze moje stanowisko wobec dokonanego na mnie gwałtu. Zdumienie może budzić w ludziach przyzwyczajonych do praworządności, jak można na podstawie jednostronnej uchwały, dokonanej zaocznie, decydować o losach obywatela, wbrew Konstytucji i „Porozumieniu”. [...] Pan osłaniał bibułkami szyby moich okien, żeby kto nie dostrzegł Prymasa Polski. Tych okien nikt nie zdolał przed światłem ukryć, i tak wszyscy będą wiedzieli, gdzie mnie więzicie. [...]

Rozpoczynam więc życie więźnia. Słowa tego używać nie można, gdyż otoczenie prostuje: to nie jest więzienie. Pomimo to czuwa nade mną blisko 20 ludzi „w cywilu”. Nie opuszczają korytarza i w dzień, i w nocy; skrzypią kroki stąpsze przez cały dzień.

Młody Karol Wyszynski Prymas Polski, Zapisy więźniów

Zdjęcie w tle: Siostry Kamorzerek
w Kamieńcu — podczas interwencji
przez: Szwarc, fot. MN, NAC, sygn. 3140 104
| Photograph of the background: The Convent
of Sisters of the Holy Family of Nazareth
in Kamieniec

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1961-70

Zdjęcie w Warszawie – rajon od pomnika Kasprzaka do SW, III 1968 r., fot. W. Szpyrka, RM, CAD, sygn. 19164/2-1 / Warsaw during March events: Krakowicka Przejazdnia and Henryk Sienkiewicz Street, March 1968

Teatr Narodowy – „Dziady” A. Mickiewicza, XI 1967 r., fot. W. Szpyrka, RM, CAD, sygn. 19164-2 / The National Theatre – „Dziady” (“Forefathers’ Eve”) by Adam Mickiewicz, November 1967

Warszawa – rajon przed Pałacem, III 1968 r., fot. W. Szpyrka, sygn. 19164/3 / Warsaw – the area in front of the University of Technology, March 1968

*Jak zawsze zjędła „Dziady”
Ziomek, Literatko
Kozpoceni obrady,
Tylko jeden wielki liter
Nie wie PZPR
Co w tym jest!*

*Tenżeś ty – Wiesław mardecy,
Mam w Polsce demokrację,
Tenżeś ty – Wiesław mardecy,
Demokracja jest!*

*O dwunastej się stawił
Jacyś tam cywile,
Nie nikomu nie mówili
Tylko w mordę bili!
Fest a fest!*

*Pan prokurator ma rację...
Przewieziono do stolicy
Aktyn robotniczy
Wład Rektor cielebem, jola
Głoc ci i sędę wola!*

*Minister Mieczar ma rację...
Dziś w Golfdzinu
Na studentów uplanaj,
Dotąd iza sięgaj oki kryci
Biedni ci studentci!*

*Gaz to gaz,
Pozostaje kwestia sporną,
Czy to było ORMO,
Ale jazda z unifornową,
Jednak bilo ORMO
Fest a fest!*

Pan prokurator ma rację
– piosenka K. Switally
/ "The prosecutor is right"
– a song by K. Switalla

Op. 26 – Wzrost polski 3 - 423

Kłódzki przed biblioteką uniwersytetu a ulica ulic: Narutowicza i Matejki, III 1968 r., fot. W. Szpyrka, sygn. 19164/4 / Kłódzki – in front of the University Library, at the junction of Narutowicza and Matejki streets, March 1967

Wzrosty w polsce, „Dziennik Polski”, 12 III 1968 r., AAM, Specjalna Skarbnica Gwiazdki, sygn. 19163 / The press account of March '68 events in Poland released by the Polish community abroad, 12 March 1968

Warszawa w polsce, „Dziennik Polski”, 1 IV 1968 r., AAM, Specjalna Skarbnica Gwiazdki, sygn. 19163 / The press account of March '68 events in Poland released by the Polish community abroad, 1 April 1968

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1961-70

Wykazano, że Wybrzeże, sprzymierzyła decyzje władz z 18 XII 1970 r. o podwyższenie cen artykułów. Reakcją na nią były strajki i wyłączenia stoczniowców Gdańska oraz Stępska, Kibicki i Szczeciński. Władze PRL-u zdecydowały się użyć brońi przeciw manifestantom. Došlo do tragedii – zostało zabitych 49 osób, ponad tysiąc rannych i około 2000 aresztowanych.

Konsekwencją wypadków grudniowych 1970 r. były zmiany polityczne. Zwolniono w trybie nadzwyczajnym plenium KC PZPR odsunął Gomułka od władzy, powierzając funkcję I sekretarza Edwardowi Gierekowi.

The events at the Baltic Coast were caused by the government decision of 18 December 1970 to increase the consumer goods' prices. The reaction was shipyard workers' strikes and riots in Gdańsk, Stępska, Kibicki and Szczecin. The authorities of the People's Republic of Poland decided to use weapons against the demonstrators. It was a tragedy – 49 people were killed, more than a thousand wounded and about three thousand arrested.

December 1970 events led to political changes. At the Plenary session of the Party Central Committee, summoned as a matter of emergency, Gomułka was removed from power and Edward Gierek appointed as a First Secretary.

Szczecin – zajęcia w rejonie ul. Sobolew, XII 1970 r., fot. Karyszka, MAC, CAJ, sygn. 2022848 / Szczecin – street incidents in the area of Sobolew street, December 1970

Zajęcia w Gdańsku w grudniu 1970 r., fot. Karyszka, APN, „Express Włocławski” / Riots in Gdańsk in December 1970

Zajęcia w Gdańsku w grudniu 1970 r., fot. Karyszka, APN, „Express Włocławski” / Riots in Gdańsk in December 1970

Hasło na ogrodzeniu Stocznia im. A. Workiego przed bramą do stoczni, XII 1970 r., fot. Karyszka, MAC, CAJ, sygn. 2022763 / Slogans on the fence of 'Adolf Marck' Shipyard in Szczecin, December 1970

Hasło na ogrodzeniu Stocznia im. A. Workiego przed bramą do stoczni, XII 1970 r., fot. Karyszka, MAC, CAJ, sygn. 2022759 / Slogans on the fence of 'Adolf Marck' Shipyard in Szczecin, December 1970

*Chłopcy z Grabówki, chłopcy z Chłoloni,
Działaj milicja, zgryź broń.
Dzielniemy stali i celnie rznali.
Janek Wiśniewski padł.
Na drzewiach pomieśli go Świątobojanę,
Naprzeciu glinom, naprzeciu tankom.
Chłopcy stoczniowcy, pomieście drania,
Janek Wiśniewski padł.
Hucza pelardę, scieła się garzy.
Na robotników, supia się razy.
Padają dzieci, starcy, kobiety,
Janek Wiśniewski padł.
Jeden zraniony, drugi zabity,
Krwie się zachciało słupskimi bandytom,
To partia strzela do robotników,
Janek Wiśniewski padł.
Krawatcy Kociołek to kat Trojmiasta,
Przez niego giną dzieci, niewiasty,
Poczekaj, draniu, my cię dostaniemy,
Janek Wiśniewski padł.
Stoczniowcy Gdyni, stoczniowcy Gdańska,
Idźcie do domu, skonczone walka,
Świat się dowiedział, nie nie powiódział,
Janek Wiśniewski padł.
Nie płacicie matki, to nie na darmo
Nad stocznią sztandar z czarną kokardą
Za chleb i wolność, za nową Polskę
Janek Wiśniewski padł*

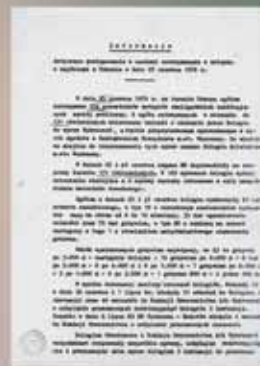
Pieśń o Janku z Gdyni
"A song of Janek from Gdynia"

Cyt. za: Wybór tekstu, s. 405-406

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1971-80

Agenci dyktando ZPC „Urząd”
Bogusław Proszka Kollaga
do strajkujących, 25 VI 1976 r.,
ARW RP PZPR w ŻM „Urząd”,
zgg. 25, k. 11 / ZPC „Urząd”
manager speaks to the striking
workers, 25 June 1976

Protesty robotnicze w Radomiu, VI 1976 r., fot. M. Zastrowski. Museum
Strajkowni w Radomiu im. Józefa Makowskiego / The working class protests
in Radom, June 1976

Demonstranci blokujący tory
kolijowe w Urzędzie na objazdach
wykazanych przez SR, AAR,
Prokuratura Generalna, zgg.
1676, k. 21 / Demonstrators blocking
the railway in Urząd, June 1976

Złoty w tle: Demonstranci blokujący tory kolejowe w Urzędzie na objazdach
wykazanych przez SR, AAR, Prokuratura
Generalna, zgg. 1676, k. 21 / Photograph of the background: Demonstrators blocking
the railway in Urząd, June 1976

**Informacja Wydziału Społeczno-Administracyjnego
KW PZPR w sprawie zasad postępowania z osobami
zatrzymanymi podczas strajku w Urzędzie 25 VI 1976 r.,
z XII 1976 r., ARW, KW PZPR w Warszawie, zgg.
916 / The Information Bulletin of the Social-
Administration Department of the Party Regional
Committee (KW PZPR) about how to deal with
people detained during the incidents in Urząd,
25 June, 6 July 1976**

CZERWIEC 1976 / JUNE 1976

Strajki i protesty robotnicze w Radomiu, Ursusie i Plocku, które zaczęły się pod koniec czerwca 1976 r., po ogłoszeniu przez rząd Piotra Jaroszewicza decyzji o wprowadzeniu drastycznych podwyżek cen urzędowych na niektóre artykuły konsumpcyjne.

Strikes and protests of workers in Radom, Ursus and Plock, which began at the end of June 1976, as a reaction against governmental decision to raise retail prices of groceries announced by the Prime Minister Piotr Jaroszewicz.

NIE po drodze nam
z przeciwnikami socjalizmu!

1971-80

Jan Józef Lipski

KOR

**OŚWIADCZENIE KOMITETU OBRONY ROBOTNIKÓW, WARSZAWA 29 IX 1977 R.
/ THE STATEMENT OF THE WORKERS' DEFENCE COMMITTEE (KOR), 29 SEPTEMBER 1977**

Komitet Obrony Robotników powstał 23 września 1976 r. w celu niesienia pomocy prawnej, finansowej i lekarskiej represjonowanym po czerwcowych strajkach i demonstracjach, przywrócenia do pracy zgodnie z kwalifikacjami wszystkich wyrzuconych, przywrócenia im ciągłości pracy i wszelkich innych uprawnień zawodowych i społecznych, ujawnienia pełnych rozmiarów zastosowanych represji i wszystkich innych okoliczności związanych z protestem robotniczym 25 czerwca 1976 roku, ujawnienia i ukarania osób winnych naruszenia prawa, torturowania, powołania przez Sejm PRL Specjalnej Komisji Polskiej do bezstronnego zbadania budzących niepokój społeczny problemów. Po spełnieniu tych postulatów KOR straci rację dalszego istnienia...

Zadaniem Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR” będzie:

1. Walka z represjami stosowanymi z powodów politycznych, światopoglądowych, wyznaniowych, rasowych i udzielanie pomocy ludziom z tych powodów prześladowanym.
2. Walka z łamaniem praworządności i pomoc pokrzywdzonym.
3. Walka o instytucjonalne zabezpieczenie praw i wolności obywatelskich.
4. Popieranie i obrona wszelkich inicjatyw społecznych, zmierzających do realizacji praw człowieka i obywatela.

Cyt. ze: J. J. Lipski, Komitet Obrony Robotników KOR, Komitet Samoobrony Społecznej, Gliwice 1988

Zdjęcie w tle: Okładka publikacji pt. Komitet Obrony Robotników KOR, Komitet Samoobrony Społecznej, J. J. Lipski, Gliwice 1988 / The cover of the book Komitet Obrony Robotników KOR, Komitet Samoobrony Społecznej, J. J. Lipski, Gliwice 1988

NIE po drodze nam
z przeciwnikami socjalizmu!

1971-80

Pierwsza wizyta, po wyborze na Stolicę Piotrową, papieża Jana Pawła II w Ojczyźnie — spotkanie w Belwedercie z przedstawicielami rządu polskiego: prof. Stanisławem Jakubczakiem, i szefami MSZ, PZPR Edwardem Ciackim, prymasem Stefanem Wyszyńskim, VI 1979 r., fot. WA, NAC, CAF, 371264/00 / The first visit of the Pope John Paul II in Poland — meeting with prof. Henryk Jakubczak, Edward Ciacki and Stefan Cardinal Wyszyński in Belvedere, June 1979

Pierwsza wizyta, po wyborze na Stolicę Piotrową, papieża Jana Pawła II w Ojczyźnie miała duże znaczenie dla opozycji demokratycznej w Polsce — umocniła jej wiarę w słuszność głoszonych zasad oraz ośmieliła do większej aktywności.

The first visit of the Pope John Paul II in Poland, shortly after he had taken the status of Pope, was of great importance for the Polish democratic Opposition. It strengthened the Opposition in conviction that her program was right as well as encouraged her to greater activity.

Święta w św. Annę w Warszawie, 6 VI 1979 r., fot. WA, NAC, CAF, 371263 / Photograph of the background: After the Holy Mass in St. Anne's church in Warsaw, 6 June 1979

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1971-80

Ostatnia część wystawy poświęcona jest wydarzeniom, które w rezultacie doprowadziły do pierwszych wolnych wyborów w Polsce – 4 VI 1989 r. Początek im dały podwyżki cen (1 VII 1980 r.), które uruchomiły lawinę strajków w: Warszawie, Mielcu, Rzeszowie, Poznaniu, Grudziądzu, Żyrardowie, Świdniku, Lublinie, Szczecinie, Odynie, Gdańsku. Rebotnicy żądali podwyżek płac, a w Gdańsku przywrócenia do pracy Anny Walentynowicz i Lecha Wałęsy. Centrum wydarzeń, a zarazem miejscem narodzin „Solidarności”, stała się Stocznia Gdańska. Powstał tu Międzyzakładowy Komitet Strajkowy z L. Wałęsą na czele, który sformułował 21 postulatów nie tylko o charakterze gospodarczym, ale i politycznym – żądano utworzenia wolnych związków zawodowych. Porozumienie pomiędzy Komisją rządową Wicepremiera Mirosława Wąglińskiego a MKS podpisano 31 VIII 1980 r. NZZZ „Solidarność” zarejestrowano 10 XI 1980 r.

W powszechnym przekonaniu porozumienie między władzą a społeczeństwem wydawało się możliwym. Prowokowała je jednak sytuacja (m.in. sprawa bydgoska), stan gospodarki, niepewność spowodowana m.in. świadczeniami wojsk Okładu Warszawskiego powodowały, że atmosfera w Polsce była stale napięta. 13 XII 1981 r. gen. Wojciech Jaruzelski, stojący na czele Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego (WRON), ogłosił wprowadzenie stanu wojennego w Polsce, który rozwiązano 31 XII 1982 r., a zniesiono 22 VII 1983 r. W wyniku stanu wojennego osadzono w więzieniach i obozach internowania ok. 10 000 osób. Były również ofiary amunicji, m.in. podczas pacyfikacji Kopalni „Wujek” zginęło 9 osób, a 21 zostało rannych.

„Solidarność” zaczęła podziemia, jednoczyła społeczeństwo polskie, stała się znana na całym świecie – 11 I 1982 r. prezydent USA R. Reagan ogłosił dzień solidarności z narodem polskim, a 10 XII 1983 r. pokojową nagrodę Nobla przyznano L. Wałęsie. I, mimo że ponosiła straty w związku z aresztowaniami, stała za pomocą i manifestacjami organizowanymi po 1981 r.

The last part of the exhibition is devoted to the events which eventually led the first free elections in Poland on 4 June 1989. It all began with the major price increase (on 1 July 1980) which triggered the avalanche of strikes in Warsaw, Mielec, Rzeszów, Poznań, Grudziądz, Żyrardów, Świdnik, Lublin, Szczecin, Odyńa and Gdańsk. Workers demanded pay rise and in Gdańsk also restoring Anna Walentynowicz and Lech Wałęsa into their jobs. Gdańsk shipyard became the epicentre of events and at the same time the birth place of "Solidarity". Here the Inter-Enterprise Strike Committee (MKS) led by Lech Wałęsa was formed. They formulated 21 demands which were not only economical but also political – the workers were pushing for free trade unions. The agreement between the Government Committee with Vice-Prime Minister Mirosław Wągliński and Inter-Enterprise Strike Committee was signed on 31 August 1980. Independent Self-governing Trade Union "Solidarity" (NZZZ "Solidarność") was registered on 10 November 1980.

It was generally believed that keeping the agreement between the government and the society should be possible. However, government inflicted conflicts (e.g. the Bydgoszcz case), the state of economy, lack of security caused for instance by the Warsaw Pact military exercises, made the atmosphere in Poland permanently tense. On 13 December 1981 gen. Wojciech Jaruzelski, the head of Military Council of National Salvation (WRON), declared the Martial Law in Poland which was suspended on 31 December 1982 and lifted on 22 July 1983. In the course of the Martial Law about 10 thousand people were detained. There were also death casualties, e.g. 9 people died and 21 were injured during "Wujek" Coal Mine pacification.

"Solidarity" was made illegal and went underground. However, it was still uniting Polish society and was well known all over the world, e.g. the US President Ronald Reagan announced "A day of solidarity with the Polish nation" on 11 January 1982 and on 10 December 1983 Lech Wałęsa was awarded the Nobel Peace Prize. And despite all the repressions and people losses due to detentions. It was the Solidarity underground movement that was behind the demonstrations and actions organised after 1981.

21 POSTULATÓW MIĘDYZAKŁADOWEGO KOMITETU STRAJKOWEGO (GDĄSK, 17 SIERPNI 1980 R.) / 21 DEMANDS OF MKS (INTER-ENTERPRISE STRIKE COMMITTEE) (GDĄSK, 17 AUGUST 1980)

1. Zalegalizowanie niezależnych od partii i pracodawców związków zawodowych.
2. Zagwarantowanie prawa do strajku.
3. Przestrzeganie zagwarantowanej w Konstytucji PRL wolności słowa, druku i publikacji.
4. Przywrócenie do poprzednich praw ludzi zwolnionych z pracy po strajkach w 1970 i 1976 i studentów wydalonych z uczelni za przekonania, zniesienie represji za przekonania.
5. Podanie w środkach masowego przekazu informacji o utworzeniu MKS oraz opublikowanie jego żądań.
6. Podjęcie realnych działań wyprzedzających kraj i kryzysu.
7. Wypłacenie strajkującym zarobków za strajk, jak za urlop wypoczynkowy, z funduszu Centralnej Rady Związków Zawodowych (CRZZ).
8. Podniesienie zasadniczej płacy o 2 tys. zł.
9. Zagwarantowanie wzrostu płac równoległe do wzrostu cen.
10. Realizowanie pełnego zaopatrzenia rynku. Eksport wyłącznie nadwyżek.
11. Zniesienie cen komercyjnych oraz sprzedaży za dewizy w trybie eksportu wewnętrznego.
12. Wprowadzenie zasady doboru kadry kierowniczej na zasadach kwalifikacji, a nie przynależności partyjnej oraz zniesienie przywilejów Milicji Obywatelskiej, Służby Bezpieczeństwa i aparatu partyjnego.
13. Wprowadzenie bonów żywnościowych na mięso.
14. Obniżenie wieku emerytalnego – dla kobiet do 50 lat, dla mężczyzn do 55, lub zapewnienie emerytur po przepracowaniu w PRL 30 lat dla kobiet i 35 dla mężczyzn.
15. Zrównanie rent i emerytur starego portfela.
16. Poprawienie warunków pracy służby zdrowia.
17. Zapewnienie odpowiedniej ilości miejsc w łóżkach i przedszkolach.
18. Wprowadzenie płatnych urlopów macierzyńskich przez 3 lata.
19. Skrócenie czasu oczekiwania na mieszkania.
20. Podniesienie diety z 40 do 100 złotych i dodatku za rozłąkę.
21. Wprowadzenie wszystkich wolnych sobót wolnych od pracy.

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1971-80

Podstawy organizacyjne prawnie działalności NSZZ „Solidarność”, 1980 r., AAB, Zbiór dokumentów, prasy i druków społecznych ewangelii politycznej, sygn. 476, s. 22-23, 30 / The Independent Self-governing Trade Union „Solidarity” (NSZZ „Solidarność”) organizational and legal book, 1980

NIEZALEŻNY SAMORZĄDNY ZWIĄZEK ZAWODOWY „SOLIDARNOŚĆ” / INDEPENDENT SELF-GOVERNING TRADE UNION „SOLIDARITY”

Ogólnopolski związek zawodowy powstał w 1980 r. na bazie licznych Komitetów strajkowych (w tym Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w Gdansk), które z czasem przekształciły się w komitety zakładowe Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Celem związku, który został zarejestrowany 10 XI 1980 r. przez Sąd Okręgowy w Warszawie, było obrona praw pracowników.

A Polish trade union federation was formed in 1980 at the Gdansk Shipyard by numerous strike committees, including Inter-Enterprise Strike Committees (Międzyzakładowy Komitet Strajkowy), which transformed into founding committees of Independent Self-governing Trade Union „Solidarity”. The main aim of the first independent trade union in Poland was protection of workers and their rights. „Solidarity” was registered by District Court in Warsaw on 10 November 1980

Słowo solidarność skupia w sobie nasze pełne niepokoju nadzieje, pobudza do mestwa i do myślenia, wiąże robą ludzi, którzy jeszcze wczoraj stali od siebie daleko. Historia wymyśla słowa, aby następne słowa mogły kształtować historię. Słowo solidarność przyłączyło się dziś do innych, najbardziej polskich słów, aby nadać nowy kształt naszym dniom.

Cyf. 21 / J. Tichauer, Tytuł Solidarność, Październik 1982, s. 7

Zbiórka w Hali Podstawy organizacyjne prawnie działalności NSZZ „Solidarność”, 1980 r., AAB, Zbiór dokumentów, prasy i druków społecznych ewangelii politycznej, sygn. 476, s. 1 / Photograph at the background. The Independent Self-governing Trade Union „Solidarity” (NSZZ „Solidarność”) organizational and legal book, 1980

Do użytku wewnętrznego

Statut przedstawiony do rejestracji
Wojewódzkim Miastem
dnia 24.09.1980r

Koncert skrzypkowy Woody Wilkowińskiej na Wroclawiu na rzecz „Solidarność”, 17 XI 1980 r., fot. BN, Muzoson Międzynarodowej / Woods Wilkowińska playing a violin concert for „Solidarity”, Wroclaw, 17 September 1980

Stronopółki wręczenia literackiej nagrody Bohu Czesławowi Miłoszowi, 10 XII 1980 r., fot. BN, AAB, „Radar”, sygn. 8487 / Czesław Miłosz awarded the Nobel Prize in Literature, 10 December 1980

Rejestracja NSZZ „Solidarność” — Łach Włoczek przed gmachem sądu ul. Ogrodowej, 10 XI 1980 r., fot. S. Pruszkowski NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze, Kamieńca Żukłowska nr 327 PWN / The registration of the Independent Self-governing Trade Union „Solidarity” (NSZZ „Solidarność”) — Łach Włoczek in front of the Supreme Court in Ogrodowa street, 10 November 1980

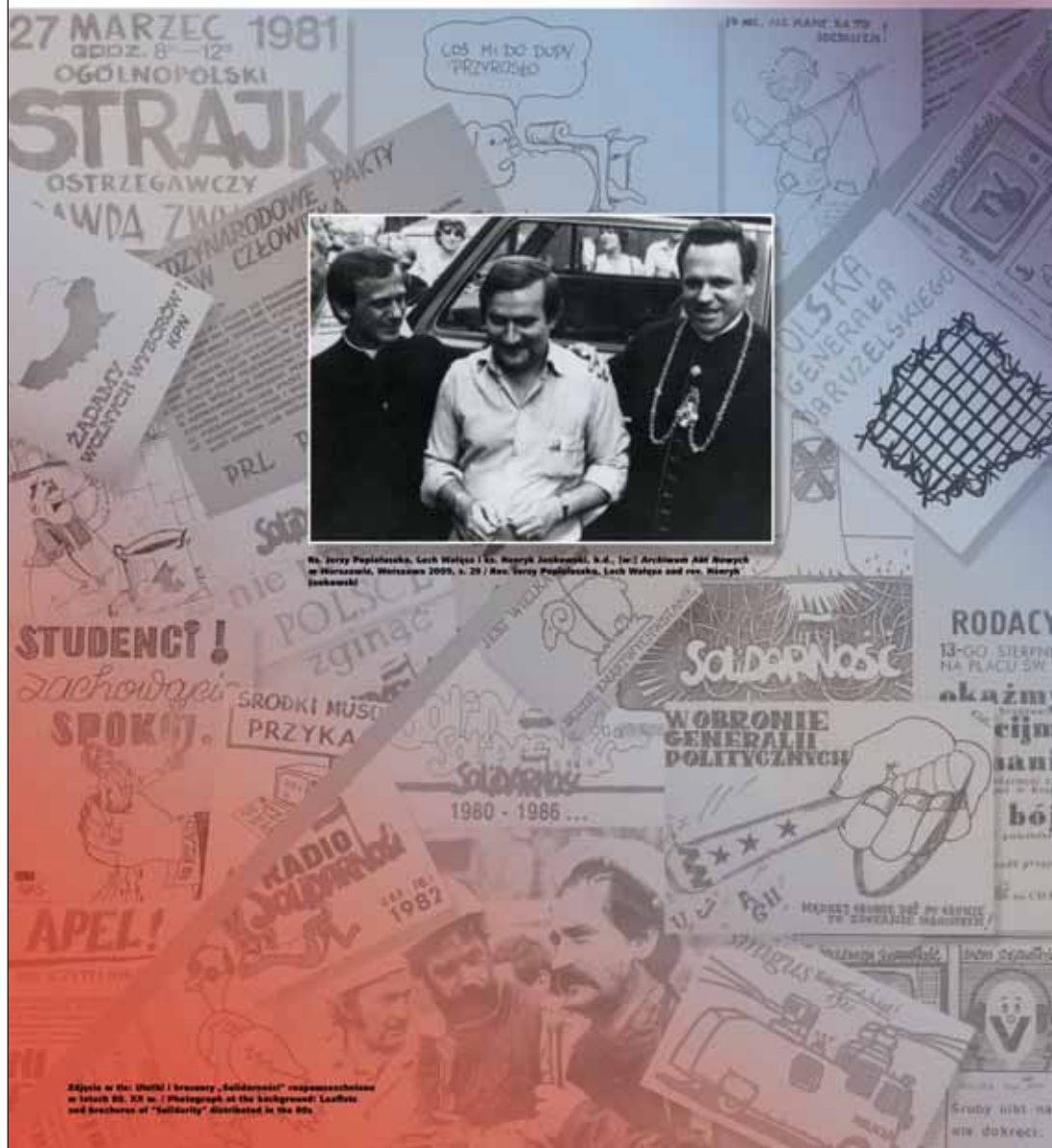

Rejestracja NSZZ „Solidarność” Rehelian Indywidualnych, 12 V 1981 r., fot. C. Kukułkiewicz, Muzoson Międzynarodowej / The registration of the Independent Self-governing Trade Union of Independent Farmers „Solidarity”, 12 May 1981

NIE po drodze nam
z przeciwnikami socjalizmu!

1981-89

28pxia or the (left) / bromary „Solidarność” rospisanoacholaw
w 1980-89, XX w. / Photograph of the background: Leaflets
and Brochures of “Solidarity” distributed in the 80s

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1981-89

OBWIESZCZENIE

o wprowadzeniu stanu wojennego na obszarze całego państwa

Wobec niepokojących zmian społecznych i politycznych, które przysporzyłyby niebezpieczeństwo dla państwa, w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa i przetrwania państwa, w oparciu o art. 150 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w dniu 13 grudnia 1981 r. wprowadzono stan wojenny na obszarze całego państwa.

Wobec niepokojących zmian społecznych i politycznych, które przysporzyłyby niebezpieczeństwo dla państwa, w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa i przetrwania państwa, w oparciu o art. 150 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w dniu 13 grudnia 1981 r. wprowadzono stan wojenny na obszarze całego państwa.

Obwieszczenie o wprowadzeniu stanu wojennego na obszarze całego państwa, 13 XII 1981 r., AAN, SC PZPR SAAR/KOZP/W 100 / Declaration of introducing martial law on the grounds of the country's best interests, 13 December 1981

POLSKA RZECZPOSPOLITA
WSPÓLNIE DLA MIŁYCH I
WYDZIAŁO Z NIEDOLI
NIEJ NAD W FIM IBE WTYCZKI

Wojenna obywatelska grupa

Arms Wojakowej Rady Ocalenia Narodowego, składowej w okresie 12-13 XII 1981-22 VII 1983, AAN, SC PZPR / The poster of Military Council of National Salvation (WRON), a body created on 12/13 December 1981 and dissolved on July 22, 1983

Ta wojna nie została wypowiedziana. W trakcie grudniowej sobotniej nocy do naszych domów zatopiali funkcjonariusze służby bezpieczeństwa i wywalać drzwi łomami, tłukąc na odlew, puszczając gaz łzawiący w oczy, zakuwając w kajdanki — powieźli nas do więzień w charakterze internowanych. Byliśmy pierwszymi jencami w tej dziwnej wojnie, którą komunistyczny establishment wydał własnemu społeczeństwu.

Cyt. za: A. Michnik, Listy z Białej, Warszawa 1982, s. 1

WOJSKOWA RADA OCALENIA NARODOWEGO (WRON) / THE MILITARY COUNCIL OF NATIONAL SALVATION (WRON)

Organ powstały w nocy 12/13 XII 1981 r. z administracyjną Polką w czasie stanu wojennego, miał charakter porządku sytuacyjny, podjął decyzje Junty Wojskowej. Został rozwiązany 22 VII 1983 r. W jej skład wchodził: gen. armii Wojciech Jaruzelski i sekretarz PZPR, premier rządu PRL, minister obrony narodowej, admirał Ludwik Janczyński, dowódca Marynarki Wojennej, gen. broni Eugeniusz Mołczyński, główny inspektor eskadry, wiceminister obrony narodowej, gen. broni Florian Siwicki, szef Sztabu Głównego WP, wiceminister obrony narodowej, gen. broni Tadeusz Ruciński, główny inspektor obrony terytorialnej, wiceminister obrony narodowej, gen. dyw. Józef Baryła, szef Głównego Zarządu Politycznego WP, wiceminister obrony narodowej, gen. dyw. Tadeusz Kupalski, minister administracji, gospodarki terenowej i ochrony środowiska, gen. dyw. Czesław Kiszczyk, minister spraw wewnętrznych, gen. dyw. Tadeusz Krepki, dowódca Wojsk Lotniczych, gen. dyw. Longin Łosowski, dowódca Wojsk Obrony Powietrznej Kraju, gen. dyw. Włodzimierz Orlina, dowódca Warszawskiego Okręgu Wojskowego, gen. armii Czesław Piotrowski, minister górnictwa i energetyki, gen. dyw. Henryk Rapaczewski, dowódca Śląskiego Okręgu Wojskowego, gen. dyw. Józef Świątek, dowódca Pomorskiego Okręgu Wojskowego, gen. dyw. Zygmunt Zieliński, sekretarz WRON, szef Departamentu Kadry MOA, gen. bryg. Michał Janiszewski, szef Urzędu Rady Ministrów, gen. bryg. Jerzy Jaron, dowódca 1 Warszawskiej Dywizji Kombatantów, płk Tadeusz Mazowiecki, p.o. Kazimierz Garbociński, ppk Roman Leś, ppk Marek Harmanowski, ppk Jerzy Winiński.

It was an extra-constitutional junta-like military body administered Poland during the period of the martial law. It was created on December 13, 1981 and dissolved on 22 July 1983. It consisted of: Army General Wojciech Jaruzelski, the First Secretary of Polish United Workers Party (PZPR), Polish Prime Minister, Minister of National Defence, Admiral Ludwik Janczyński, Commander of the Polish Navy; Lt. Gen. Eugeniusz Mołczyński, Main Inspector for Training, Deputy Defense Minister; Lt. Gen. Florian Siwicki, Chief of the General Staff of the Polish Armed Forces, Deputy Defense Minister; Lt. Gen. Tadeusz Ruciński, Main Inspector of Territorial Defence, Deputy Defense Minister; Maj. Gen. Józef Baryła, Chief of the Main Political Administration of the Polish Army, Deputy Defense Minister; Maj. Gen. Tadeusz Kupalski, Minister of Administration, Land Development and Environmental Protection; Maj. Gen. Czesław Kiszczyk, Minister of Internal Affairs; Maj. Gen. Tadeusz Krepki, Commander of the Polish Air Force; Maj. Gen. Longin Łosowski, Commander of Polish Air Defense Forces; Maj. Gen. Włodzimierz Orlina, Commander of the Warsaw Military District; Maj. Gen. Czesław Piotrowski, Minister of Mining and Power Industry; Maj. Gen. Henryk Rapaczewski, Commander of the Silesian Military District; Maj. Gen. Józef Świątek, Commander of the Pomorsian Military District; Maj. Gen. Zygmunt Zieliński, Secretary of Military Council of National Salvation, Head of the MN Department of the Ministry of National Defence; Brig. Gen. Michał Janiszewski, Head of the Office of the Council of Ministers.

Włocławek, 1 V 1982 r., ul. S. Mielnicka, Marszałkowska / Włocławek / Marshal Street in Włocławek — peace demonstration, 1 May 1982

Warszawa ul. Świętyńskiego, 3 V 1982 r., fot. Andrzej S. Rybczyński, Marszałkowska / Warszawa — Świętyńska Street, 3 May 1982

Przed barakami w Warszawie, 3 V 1982 r., fot. S. Proszkowski, MSZ „Solidarność” / Warsaw, Kamień Zabitości nr 227 PW / In front of the Warsaw Baracks

Muska góra, fot. Konrad Mielnicki, repr. C. Kulakowski, Marszałkowska w m.ł. / Warszawa 1982 / Face mask

Zajęcie w tle: Plac Zamkowy w dniu 3 V 1982 r., fot. S. Proszkowski, MSZ „Solidarność” / Square / Photograph at the background, The Zamkowy Square in Warsaw on 3 May 1982

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1981-89

W sali przesłuchań przy ul. Rakowieckiej w Warszawie internowani: Adam Michalik, Karol Madziarowski, S.A., [w:] Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Warszawa 2005, s. 29 / Detained Adam Michalik and Karol Madziarowski in the prison cell at Rakowiecka St. in Warsaw

Obóz internowanych w Kłajstos – na pierwszym planie Jan Lityński, 1967 r., fot. NK, Museum Stenoplogskel / An internment camp in Kłajstos – Jan Lityński in the foreground, 1967

W sali przesłuchań przy ul. Rakowieckiej w Warszawie internowani: Karol Madziarowski, Henryk Wójcik, Andrzej Celiński, Adam Michalik, S.A., [w:] Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Warszawa 2005, s. 29 / Detained under martial law: Karol Madziarowski, Henryk Wójcik, Andrzej Celiński and Adam Michalik in the prison cell at Rakowiecka St. in Warsaw

Dla mnie Panie Generale, [gen. Czesław Kiszczak] więzienie nie jest żadną szczególnie dotkliwą karą. Tamtej grudniowej nocy, to nie ja zostałem proskrybowany, to wolność, to nie ja dziś jestem więziony, to Polska. Dla mnie, Panie Generale, karą byłoby, gdybym musiał na panaśkie polecenie szpiclować, machać pałką, strzelać do robotników, przestuchiwac uwiezionych i wydawać haniebne wyroki skazujące. Szczęśliwy jestem, że znalazłem się po właściwej stronie: wśród ofiar, a nie wśród oprawców. [...]"

Z listu ówczesnego Adama Michalika napisanego w Aronie w Moskwie w Warszawie przy ul. Rakowieckiej 37 w dniu 10 grudnia 1983 r., cyt. w: Oskarżenia Działalność, Warszawa 1984, s. 32

W sali przesłuchań przy ul. Rakowieckiej w Warszawie internowani: Antoni Lewicki, Karol Madziarowski, Adam Michalik, Andrzej Salski, S.A., [w:] Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Warszawa 2005, s. 28 / Detained under martial law: Antoni Lewicki, Karol Madziarowski, Adam Michalik and Andrzej Salski in the prison cell at Rakowiecka St. in Warsaw

NIE po drodze nam
z przeciwnikami socjalizmu!

1981-89

Reklamacja Ks. Jerzego Popiełuszki, 31 1984 r., fot. MN, MDA „Solidarność” / Funeral Jerzy Popiełuszko obituary, Warszawa 1989

Pojęcie godności człowieka nie daje się określić przy pomocy definicji. Godność człowieka jest wartością, którą się widzi i czuje, ale o której trudno jest mówić. Można jednak naprowadzić uwagę na tę wartość, wskazując na jej kontekst. Kontekstem są prawa człowieka. Godność człowieka przejawia się przez prawa, które człowiekowi przysługują.

Cyt. za: J. Tischner, *1644 Solennitas*, Paryż 1982, s. 77

Reklamacja Grzegorz Przymyk, 9 1983 r., fot. MN, Wzrost Niepodległość / Grzegorz Przymyk obituary, May 1983

Zdjęcia w tle / Photograph at the background: Plac Wilsona w dniu pogrzebu Ks. Jerzego Popiełuszki, 3 XI 1984 r., fot. MN, MDA „Solidarność” (od góry) / Wilson Square in Warsaw on the day of Father Jerzy Popiełuszko's funeral, 3 November 1984 Popiołek Grzegorz Przymyk w Warszawie, 16 V 1983 r., fot. MN, Wzrost Niepodległość (zobacz stronę 75) / The funeral of Grzegorz Przymyk in Warsaw, 16 May 1983

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1981-89

GAZETA

Lista internowanych – Strzebielinek (1)

CDN (długich rękawic) – ulotka, s.d., AAK, Spółczesna Stałowska Grzechotkińska, rpgn. 1981

Świecząca krew! Białe czerwone flagi z logo „Solidarność” – ulotka, s.d., AAK, Spółczesna Stałowska Grzechotkińska, rpgn. 1981

Karykatura gen. Wojciecha Juraszki obciążony jako egzekutor podziemnego w sądzie politycznym na Zachodzie, które były przesłuchania dla ZSRR. Spółczesna Stałowska Grzechotkińska, rpgn. 1988

Karykatura gen. Wojciecha Juraszki obciążony jako piskocin w gnieździe na gnieździe orla z godła państwowego PRL, s.d., Spółczesna Stałowska Grzechotkińska, rpgn. 1988

Także informujemy o ciele „Solidarność” Władczy, powstałej w 1982 r., s.d., AAK, Spółczesna Stałowska Grzechotkińska, rpgn. 1988

Solidarność Help! – ulotka, 10.1.1982, AAK, Spółczesna Stałowska Grzechotkińska, rpgn. 1982

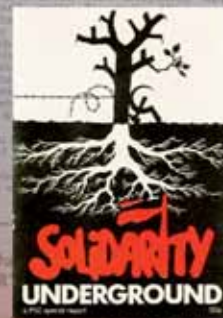
Solidarity Underground – ulotka, 10.1.1982, AAK, Spółczesna Stałowska Grzechotkińska, rpgn. 1982

„Solidarność” Press – ulotka, s.d., AAK, Spółczesna Stałowska Grzechotkińska, rpgn. 1988

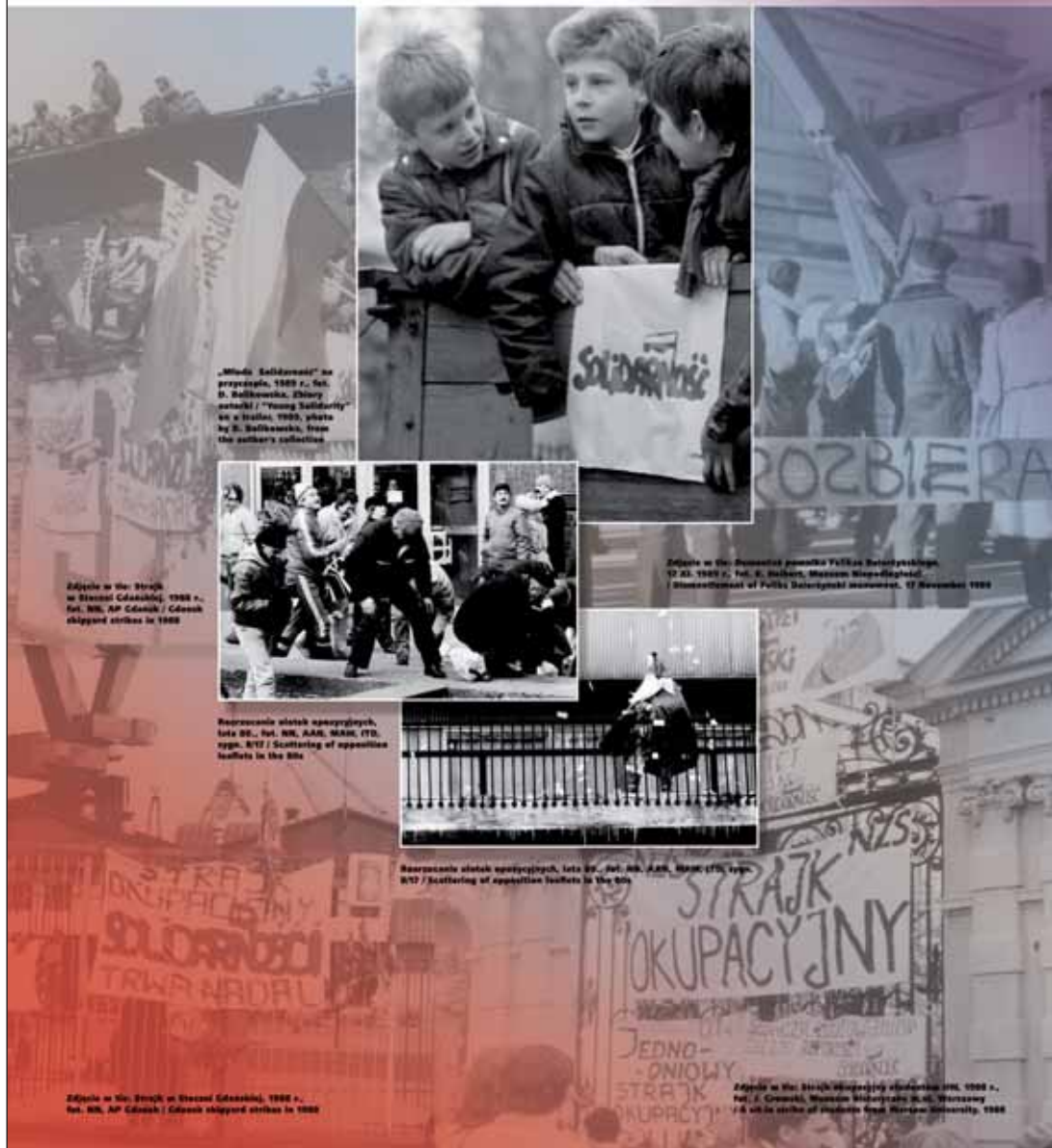
Buletyn d'Informations „Solidarność”, nr 4748, – pierwiastek strona z listą krajów przedstawiających kartki w kalendarzu z datą: 13 XII, 13 XII 1982 r., AAK, Spółczesna Stałowska Grzechotkińska, rpgn. 1981

Edycja w Dł: Wykaz Internowanych, Strzebielinek, [w:] „Czysta Historia”, 1982 r., AAK, Spółczesna Stałowska Grzechotkińska, rpgn. 1981

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1981-89

„Młodzi Solidarni” na przegranej, 1989 r., fot. S. Sulkowski, zbiory autorki / “Young Solidarity” on a defeat, 1989, photo by S. Sulkowski, from the author's collection

Złajcie w Wlo: Strajk w Stencel Gdańsku, 1988 r., fot. NN, AP Gdańsk / Gdańsk shipyard strikes in 1988

Rozpraszanie siolek apetycyjnych, lato 88., fot. NN, A&P, N&N, ITD, N/17 / Scattering of appetition leaflets in the 80s

Rozpraszanie siolek apetycyjnych, lato 88., fot. NN, A&P, N&N, ITD, N/17 / Scattering of appetition leaflets in the 80s

Złajcie w Wlo: Strajk w Stencel Gdańsku, 1988 r., fot. NN, AP Gdańsk / Gdańsk shipyard strikes in 1988

Złajcie w Wlo: Demonstracja pomnika Polku Detarygskim, 17 XI 1989 r., fot. S. Halbert, Museum Niepodleglosci / Demonstration of Polku Detarygski monument, 17 November 1989

ROZBIERA

STRAJK
OKUPACYJNY
JEDNO-
ONIOŁY
STRAJK
OKUPACYJNY

Złajcie w Wlo: Strajk Wlozarskiy studencki 1988 r., fot. J. Gromki, Museum Historiografii 6.04, Warszawa / A strike of students from Warsaw University, 1988

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1981-89

Stągry stół — scena zdjęciowa przed rozpoczęciem obrad, 6 1989 r., fot. K. Wojciechowski, AAN, MAW, zggg, S/19 / The Round Table — a photo session before the beginning of the negotiations, February 1989

Debata polityczna Władysław Mielonka, 1989 r., AAN, MAW, zggg, S/19 / Władysław and Mielonka political debate, 1989

Stągry stół — montaż okrągłego stołu, 1989 r., fot. K. Wojciechowski, AAN, MAW, zggg, S/19 / The Round Table — the table being assembled, 1989

Stągry stół — stągry stół przygotowany do obrad, czeka na uczestników spotkania, 6 1989 r., fot. K. Wojciechowski, AAN, MAW, zggg, S/19 / The Round Table Negotiations — a round table prepared for the talks waiting for the participants of the meeting, February 1989

Może po upływie dwudziestu lat Polacy wrószeli się uwolnić od masochistycznej pasji niszczenia pamięci o jednym z najważniejszych wydarzeń swojej najnowszej historii. Jeśli nie jednego z ważniejszych w historii Europy: Okrągłego Stołu?

Adam Ruciński, „Tygodnik Polski”,
Nr 4 (1709), 3 lutego 2009 r.

„Tygodnik Polski” — głos wolnych Polaków w Australii i Nowej Zelandii, Melbourne, 21-28 i 1989 r., AAN, Spis treści: Stanisław Czechowski, zggg, zggg, 1989 / „Polish Weekly” — a magazine published by free Polish citizens from Australia and New Zealand, Melbourne, 21-28 January, 1989

Stągry stół — w drodze do miejsca obrad, 6 1989 r., fot. K. Wojciechowski, AAN, MAW, zggg, S/19 / The Round Table — the table on its way to the negotiations place, February 1989

Stągry stół — prof. Aleksander Gieystor na chwilę przed rozpoczęciem obrad, 6 1989 r., fot. K. Wojciechowski, AAN, MAW, zggg, S/19 / The Round Table — prof. Aleksander Gieystor a moment before the talks, February 1989

Stągry w tle: Stągry stół — inauguracja posiedzenia uczestników obrad / Photograph at the background: The inaugural session of the Round Table Negotiations

NIE po drodze nam z przeciwnikami socjalizmu!

1981-89

Elementy muru berlińskiego – systemy umocnień o długości 132 km (betonowy mur, okopy, zapory drutowe, miny), oddzielających Berlin Wschodni, stolicę NRD i niemieckimi zachodniej Brandenburgii od Berlina Zachodniego, istniejących od VII 1961 r. do XI 1989 r., 9 XI 1989 r., fot. , NAC, CAJ, rpgn. NACJ/CAJ/148213-4

Elementy muru berlińskiego – systemy umocnień o długości 132 km (betonowy mur, okopy, zapory drutowe, miny), oddzielających Berlin Wschodni, stolicę NRD i niemieckimi zachodniej Brandenburgii od Berlina Zachodniego, istniejących od VII 1961 r. do XI 1989 r., 9 XI 1989 r., fot. , NAC, CAJ, rpgn. NACJ/CAJ/148213-29

Elementy muru berlińskiego – systemy umocnień o długości 132 km (betonowy mur, okopy, zapory drutowe, miny), oddzielających Berlin Wschodni, stolicę NRD i niemieckimi zachodniej Brandenburgii od Berlina Zachodniego, istniejących od VII 1961 r. do XI 1989 r., 9 XI 1989 r., fot. , NAC, CAJ, rpgn. NACJ/CAJ/148213-30

The fall of the Berlin wall – a 132 km long physical barrier of barbed wire fence, concrete wall and trenches completely enclosing West Berlin, separating it from the German Democratic Republic (East Germany), including East Berlin, which existed from August 1961 to November 1989, 9 November 1989

Zapora w the Elementy muru berlińskiego – systemy umocnień o długości 132 km (betonowy mur, okopy, zapory drutowe, miny), oddzielających Berlin Wschodni, stolicę NRD i niemieckimi zachodniej Brandenburgii od Berlina Zachodniego, istniejących od VII 1961 r. do XI 1989 r., 9 XI 1989 r., fot. , NAC, CAJ, rpgn. NACJ/CAJ/148214-6

1939 1989 2009

Na okładce: Strajk w Stoczni Gdańskiej, sierpień 1980 r., fot. Z. Trybek, ze zbiorów Archiwum Państwowego w Gdańsku